YENİ

KAFKAS

Şimali Kafkasyalıların dağlardaki savaşları
(Horşelt'in tablosundan)

YENİ KAFKAS

ADRES
Moda Halis ef. Sokak
No. 8
Kadıköy - İstanbul
Telefon : 36 10 94

Sahip ve Başyazarı
Dr. VASFİ GÜSAR
Neşriyat Müdürü
MEHMET KETEY

ABONE ŞARTLARI
Seneliği : 9 Lira
Yabancı memleketlere
15 Lira
Fiatı : 150 Kuruş

Yıl 3. Sayı 18 (42) İki ayda bir çıkar. Siyasi, Tarihî, Edebî KASIM — ARALIK 1959

İÇİNDEKİLER

Ürdünde Çerkesler ve Cemiyetleri

Dr. Vasfi GÜSAR

17. Nisan. 1944 senesinde Amman (Ürdün hükümet merkezi) da kurulan Elnadı el ehli erriyadi (Halk spor kulübü) nin 15 inci senei devriyesi Ammanda tesid edilmiştir. Ammanda neşredilen ve arapça çıkan Elneşre essikafiyye (Kültür dergisi) nin mayıs 1959 sayısı; bu törene ait hususi bir nushadır. Dergide bu törene ait bir çok yazılar ve resimler konulmuş. Türkiyedeki hemşerilerimizi ve okurlarımızı bu törenden haberdar ederken Ürdündeki Çerkesler ve bunların cemiye leri hakkında da malumat vermeği faydalı bulduk.

Uzun zamanlar Osmanlı idarsinde bulunan Suriye ve Filistin'in doğu ve güneyi çöl ile çevrilidir. Bu memleket mamure (medeni şehir ve köy kısmı) ve sahra (çöl) diye iki kısma ayrılır. Çölde yaşayan (Urban) yani bedevi çöl arapları sık sık mamurelere hücum etmekte, mamur kısımları yağma ve tâlân ederek geriye dönmekte ve çöllerdeki çadırlarında yaşamakta, ikamet etmekte idiler. Bunlar seyyar aşire lerdir. Bunların bir kısmı at ve deve beşler, yağmalarında bunlardan istifade ederler-Naka dedikleri develeri çok ser'idir. Arkalarından at zor yetişirdi. Bu talancılar memleketin başına bela idi. Osmanlı hükümeti bunlardan bizâr idi. O zamanki Osmanlı idaresi zaif, jandarma teşkilatı zaptiye adı altında yok gibi idi. Zaten maaşları mun azam bir şekilde verilemiyorduki kendilerinden iş ve vazife istensin.

Bu çapulcu seyyar Arab kabilelerinden kurtulmak, onları tedip etmek, şehirlere hücumlarını menetmek gerekiyordu. İşte bu tedip vazifesi o sıralarda Kafkasyadan hicret eden Çerkes muhacırlarına yüklemek, meselesi Osmanlı zimamdarları tarafından düşünüldü... Evet bu vazife için 1864 senesinde Kafkasyadan hicret eden ve muhârip bir unsur olan Çerkesler en muvafık teşkilat gurubu idi. Bu düşünce; bu idarecilerin ekmeğine yağ sürmüştü.

Hükümet ricali, mamure ve sahra kısımları arasına bir hattı fâsıl koydu. Bu sınır zincirine zincir halkaları gibi çerkes köyleri kurdurmağı düşündü ve muhacır çerkesleri 1878 de buralara sevketti.

Hakikaten Suriye haritası göz önüne alınırsa teessüs eden köylerin bir askeri siyaset ve bir korunma ve müdafaa hat ı olduğuna kanaat getirilir. Suriyenin şimal hududu Fırat nehri kenarında Münbüç kasabasından başlıyarak Hama, Hums, Şam, Kuneytra ve Zerka ile Amman daki çerkes köylerin yerleri tedkik edilince bunların mamure ve çöl sınırını teşkil ettiği görülür. Osmanlı hükûmetinin ve Hilafet ile saltanatın Suriye ve Ürdündeki Çerkeslere karşı muamele ve iskân siyâse i, Rusların Kazaklara verdikleri vazifenin ve tatbik ettikleri siyasetin aynidir. Kafkasya ile Rusya hududundaki Kazak karakolları (stanisla) yerine Suriye ve Ürdünde Çerkes karakolları, mamure yerlerini savunmak için kurulmuştu. Çerkes muhacırlarına maaşsız jandarma, parasız milis nazarile bakılıyor ve o vazifeler veriliyordu. Osmanlı ülkesine kabul edilmelerine karşı onlardan makami deveti aliyye ve merkezi Hilafeti islamiyeye taviz yerinde yardımlar isteniyordu.

Daha evvel çapulcu Moğolların ve daha sonra kendilerine bir müstemleke ve yeni bir ülke arayan hunhâr ve vahşi Rusların Kafkasyaya hücumlarına yüzlerce sene göğüslerini kalkan yaparak bitkin bir hale giren çerkesler; Türkiyeye hicreti bir islam ülkesine, bir kardeş memlekete sığınma şeklinde kabul etmişlerdi. Fakat Osmanlı hükümeti zimamdarlarının bu bakiyetussiyufü alet ittihaz ederek adaletsiz bir iskân siyase i ile imha edileceklerini hatırlarına getirmemişlerdi. Osmanlı idarecileri Çerkeslerin Ruslara karşı gösterdikleri kahramanlığı şimdide bedevi çapulculara göstermelerini istiyorlardı. Bozgun neticesi yorgun halki; bu sınıra, Mamure-çöl zincirine yerleştirdiler.

İki Çerkes muhacırlarını 1878 de Ürdüne sevkettiler. Bir çokları denizden gelmeğe başladı. İlk gelen Şapsığ Çerkes kabilesi idi. Fakat akdeniz açıklarında vapurda çıkan yangın yüzünden 700 ü ölmüş, kurtulanlar Filistin sahilinde Akka ya çıkmışlar, oradan Nablüse geçmişler, orada bir sene kaldıktan sonra Ürdüne hicret etmişler ve Osmanlı hükümetinin kendilerine gösterdiği ve tahsis ettiği

yerlere yerleşmeğe başlamışlardır. Bunlardan bir kısmı bugün hükümet merkezi olan Ammanda yer aldılar. Ammanı, eski Filadelfia (Romalıların eski bir şehri) harabeleri üstüne kurdular. İlk kurulan ve bugün Şapsığ mahallesi adile anılan mahalledir. Takiben gelen Çerkesler Cereş ve Vadissiri tesis ediyorlar.

1880 senesinde Kabarday çerkeslerinden bir gurup Ammana geliyorlar. Beraberce gelen Bjeduğlar da Vadissire yerleşiyorlar.

1892 de gelen Kabardaylar ve Bjeduğlar Amman baısında bir muhacirin mahallesi kuruyorlar.

1901 senesinde gelen Çerkesler Na'ur köyünü tesis ediyorlar. 1906 senesinde gelen bir kısım Çeçen Çerkesleri Zerka yı kuruyorlar. (bu köy bugün kaza merkezidir). Diğer muhacırlarda Suveyleh ve Elsuhne köylerini vucude getiriyorlar.

1909 da gelen Kabardey çerkesleri Rasifeyi tesis ediyorlar. Sıcağa alışmamış olan soğuk memleket kalkı çok kırıldı. Azaldı.

Urdünde bugün 35 - 37 bin Çerkes mevcuttur. Bunlar ziraat ve hayvancılıkla iştigal ederlerdi. Sonraları ticarete, sanatkârlığa ehemmiyet verdiler. Hükümet vazifelerinde iş alanlarda çok. Kıralın muhafazası için bunlardan müteşekkil bir muhafız kıtası ile orduda bir çok subayları mevcut. Suriye, Mısır, Türkiye, Avrupa ve Amerikada tahsil görmüş bir çok üniversite mezunları ve meslek adamları var. Halende bir kaç nazır bunlardan. Komşuları Araplarla çok iyi de geçinirler.

Ürdün Çerkesleri memlekette milliyetlerini, tarihlerini, dillerini, âdet ve ananelerini korumak için teşebbüse geçmeği ihmâl etmemişler, cemiyetler ve kulüpler teşkil etmişlerdir. Bunların başında (Elcemiyye Elhayriyye Elçerkesiyye - Çerkes hayırlar cemiyeti)' gelir. Bundan on sene evvel kurulan bu cemiyet Ammanın ortasında 12 dönümlük bir saha üstünde yapılmış, etrafı açık bir bina. Bugün milyonluk arazidir. Yanında geniş bir stadyüm, güzel bir bahçe var. Şimal köşesinde Elnâdi El'ehli Erriyâdı (Halk spor kulübü) var.

Çerkes hayır cemiyeti; Çerkes halkının maddi yardımı ile yaşar. Aylık aidât ve vefat eden üç kimsesiz hayırseverin bağışladığı üç binanın iradı bunlara eklenir. Ara sıra yapılan konserler, maçlar, at yarışları, çerkes dili ile verilen tiyatrolar, çaylar ve sergiler bir hayli varidat verir. Bu sene cemiyetin 22.5.1959 da verdiği karar ile Ammanın Resülayn kaşısındaki emlâkinde bir kaç mağaz daha yapılacaktır. Ayrıca cemiyet hesabına tahsil için İstanbul Tıp Fakültesine birde talebe gönderilmiştir. Gelecek sene bunun dörde çıkacağı tahmin edilmektedir.

Cemiyetin müessisleri: Başta Dr. Şevker Habjoka (elmüfti) olmak üzere İsmail Kâşef, İbrahim Hurma, Bilal Talöstan, Rifat Habjoka, Hüseyin Dehşan, Yusef Lokman, Fevzi Karden, Meşhur Kunaş, Seyfeddin Murad, Münir Ömer ve Yunes Bino dur. Bütün bu zatlar memleketin kıymetli şahsiyetleri ve sosyal mevkii olan kimselerdir. Reisleri olan dr. Şevket; müzik ve tarih meraklısı bir zat olduğu için çerkes müzik ve şarkılarını ses makinesile toplamış ve neşretmiştir. Çerkes müverrihi Bek Mirze Şora Nogumukanın tarihin (Adige tarihi) Almancadan arapçaya tercüme ederek yayınlamıştır. Bu itibarla Dr. Habjoka; Ürdünün sevdiği, bir kaç dil bilen bir kıymet mevkiindedir. Cemiyetin bugün idare heyeti reisi Muhterem Hüseyin Havace olup, işlerinin çokluğu dolayısiyle genel sekreter Meşhur Kunaş idare etmekte iri. Bugün genel Sekreter avukat İsa-Tmaş tır kıymetli bir şahsiyetdir.

ELNADİ EL EHLİ ELRİYADİ - Halk spor kulübü, Arab ülkelerinin bir çok yerlerinde ün vermiş bir kulüp. 17 Nisan 1944 te tesis edilen bu kulübün müessisleri Rifat Habjoka, Osman Şıkkım, Hayr Lut, İshak Ali Riza, Hüsni İbrahim, Cevdetulhatib, İbrahim Ömer, Fevzi Karden ve Münir Ömerdir. Çerkes hayır cemiyetinin üç odalı bir kısmında yer alır. Cemiyetin geniş sahası bu kulübün stadyomudur. Odalardan biri idare heyetine, biri kütüphane ve mutalaa yeri, biride toplantı ve konferans içindir. Ayrıca sporculara mahsus banyolar, büfe ve saire vardır.

Kulübün 330 azasından 30 u hanımdır. Kulüp bir çok yerlerde başarılar kazanmış, fakat 1952 İstanbul seyahatında karşılaştığı Beyoğlu spor kulübü ile yaptığı maçta yenilmişti. Bu maçın tesiri ile faaliyetini ilerletmek için çok çalışmağa başlamış olduğu görülmektedir. Kulübün gayesi, spor hareketleri sevgisini camia arasında yaymak ve kültür faaliyetinde bulunmaktır. Sağlam fikir için sağlam vücut onun gayesidir ve bunun için birde fikir ve kültür dergisi neşretmektedir. Fors olarak ortasında bir arma içinde Ürdün bayrağı ile bir çiçek ve zincire bağlı büyük bir kartal (kartal Hati remzidir) ve alttaki kordelada Elnâdi el ehli erriyadi adı yazılı.

Kulübün idare, neşriyat, konferans ve toplantı, kütüphane, müzik, spor, kültür, neşriyat olarak bir çok kolları vardır.

Kulübün reisi Meşhur Kınaştan başka bir çok gençler kulübün muhtelif kollarında yer almışlardır. Bunlardan Nâzım Kurşa, Halid Herun (veznedar), Muhammed Semir Karden, İsam İsmail, Hilmi Hamid, İzzeddin İbrahim, Fahri Abaza, Ömer Alim, Vasfi Mahmud, Behcet Şikım, Avni Alaeddin, Behaeddin, Münir Thebsim, Semih Şefaguc, Mâdum Hüseyin, Bn. İn'am Karden, Adil Hamgiri, Mahmud Muhacir, Said Ömer Talostan, Memduh Alasker pek faal olarak çalışırlar. Tahsin Canbulat, ve Bayanlardan Naile Harbi, Feryal Thebsim, Rebia Mamkığ, Şaziye'nin hizmetleri çoktur.

ELNEŞRE ESSİKAFİYYE (kültür dergisi) adile birde dergileri vardır. Ayda bir neşredilen bu dergi 44 sahifeliktir. Arapça dilinde çıkar. Ürdündeki Çerkeslerin hayatı, tarihi, kültür faaliyetleri, spor ve mahalli haberler hulasa siyasi, sosyal terbiyevi, edebi bir kültür mecmuası. 80 abone ile başlıyan bu mecmuanın bugün 450 abonesi var. Suriye, Mısır, Türkiye, Almanya ve Amerika ile bir çok yerlere gider.

ELNADİ EL CİL ELCEDİD (Yeni nesil kulübü) Ürdündeki Çerkeslerin ikinci bir spor kulübü. Bunların azalarının çoğu da yukardaki kulübün azaları gibi çerkes hayır cemiyetinin üyeleri. Bunlarda ayni zamanda kültür faaliyetleri takip ediyorlar. Her sene Adige dilinde bir takvim çıkarırlar. Bunda bir çok hikâyeler, tarihi malumat, şiirler yazılı. 1950 senesinde teşekkül etmiş bir müessese. Üstünde kitap ve daha üstte bir güneş resmi olan bir forsu vardır.

VECİZELER

★ Fikir, sayı ile değil, tartı ile anlaşılır. Bin cahilin fikri, bir hâkimin fikri ile müsavi olamaz.

★ Tam insan; içtma, ferdi, maddi ve manevi mukavelesine sadıktır. O, cemiyetin kanunlarına ve aile nizamına riayeti borç bilir.

★ İnsanlara en ağır gelen şey, unutulmaktır. Haklarında kötü sözler söylenilmesini bile, unutulmaya tercih ederler.

★ Cesur olmayan adama korkak denilemez. Cesaretle korkaklık arasında pek çok dereceler vardır.

★ iki kişi vardır ki, pişmanlıktan kurtulamaz. Biri bir adamın dostluğuna güvenip sırrını ifşadan, ötekide kardeşi dahi olsa, senetsiz muameleye girişen kimse.

★ Vucüt için, yeyip içmek ne kadar lâzımsa, zekâ için de kültür o derece lâzımdır.

Çiçeron

Kafkasyanın Doğuşu

Fetgerey ŞÖENU

Varlıklara varlık veren kudretin hayal meşimesi henüz bir deneme endişesiyle şekiller hazırlarken dünya dönmez, ay yürümez gün doğmazmış.. hele yıldızlar, gamlı gecelerin karanlık kucaklarındaki şakrak ve fıkırdak ışıklarile zevkler, şataretler yağdırmazlarmış... Ucu bucağı, eni ve boyu olmayan o karanlıkların bir anında, varlıklara varlık veren kudre i bâliga; doğar günler, yürür aylar icad etmek ve onlarla hem ahenk bir halde var olacak dünyaya nurlar, ziyalar, hülyalar, şiirler yağdırmak dilemiş... «VAR OLUN» demiş... hâdiseler meydan almış, ay yürümüş, gün doğmuş... dünya, hülyalara beşik olan bir loşlukla ve henüz fezâya düşmüş kaynayan bir katre gibi müttasil dönerek, yuvarlanarak cisimlenmiş...

Yerlerin ve göklerin kurucusu o kadim sanatkâr bir dileğiyle âlemi vücuda çıkan zekâ eserlerine bir kemâl şekli vermiş, yürüyen aylarını, doğan günlerini, kör, sağır ve dilsiz yuvarlanıp duran dünyayı mahzunluktan kurtarmak için ona nur ve şiir vermeye memur etmeyi dilemiş... Öyle olmuş... lâkin hülya perver bir karanlığa esas olan dünya heyecanlı gam ve gönülsüzlükle coşkun bir derviş gibi müttasil dönüyor, yuvarlanıyor... o nurlardan, hülyalardan, şiirlerden, ziyalardan zevk alacak hayatın, üzerinde meydana çıkmasına imkân vermiyormuş... halbuki onun kadim sanatkârı, işitmeyen, görmeyen, söylemiyen o karanlık sine üzerinde kendisine şükran için çağlayacak sular, ötecek kuşlar, meleyecek koyunlar, bunların hepsinin fevkindede kamiliyle (1), liriyle, harpiyle dem tutacak sevişen insan çiftleri ihyâsını emel edinmiş imiş ...

Aydınlığın, karanlığın ve nice nice mucizelerin kâdim sanatkârı olan yüksek baka, emelini fi'le çıkarmak üzere onu teskine karar vermiş, hemen o anda, artık dursun diye, üzerinde binlerle dağlar yaratmış... lâkin karpuz gibi muttasıl yuvarlanan hülyaperver dünya yine sâkin olmamış.. nihâyet, ezeli takdirin mahfuz timsâli olan kudreti külliye emrindeki yeşil kanatlı, nur bedenli meleklere fermân buyurmuş...

«Gidin, cenneti âlâya varın, oradaki derelerden bir lacivert cevher alın ve onu hülyalara masdar olan derbeder zeminin etrafına bastırın!» demiş...

Yeşil, beyaz renklerle nur uçuran o melekler hemen zümrüt kanatlarını sallamışlar, yaz sıcağında insanlara ferahlık veren havanın esmesi gibi hafif fakat şiirle dolu bir uçuş ile ezeli irâdeyi infâze koşmuşlar...

İşte o zümrüt renkli cevherden «KAF DAĞI» peyda olmuş; şimdi bile, göklerin güzel rengi onun ışığından peyda olmakta imiş...

Lâkin heyhât... Kör, sağır, dilsiz ayni zamanda hülyalara beşik olan bir loşlukla vasıflı dünya yine eski coşkunluğu ile yuvarlanmakta karar kılmış, sükunet bulmamış...

Âkibet, elmas gibi parıldayan nur vücutlu melekler, son ezeli bir fermana imtisâl ederek bulutlara karışmışlar... O, Firdevsi Âlâ derelerinin bir lacivert cevherinden vücut bulan ve bizim kendisine «KAFKASYA» diye ad koyduğumuz «KAF DAĞI» etrafına (Ayetülkürsi) resmetmişler... çünkü o Kaf dağı dünyanın çevresini dolanıyormuş... O zaman, o Âyetin tılsımı, taşkın taşkın dönüp duran dünyanın derdine ilâç olmuş. Zemin bir karar bulmuş ve «Üreyip türenin!» hitâbiyle yer yüzünde haya çıkmış, üremiş, türemiş... sular çağlamaya; kuşlar ötmeye, koyunlar melemeye, beşer nevi Kamiliyle, liriyle, harpiyle, zevk ve şiiriyle aşk ve şevk içinde şükrana dem tutmaya başlamış...

KAFKASYAYA SULTAN OLAN GÜNEŞ OĞLU

Yokluk meşimesinden zulmetle doğup işitmeyen, görmeyen, söylemeyen, ayni zamanda hülyalara beşik olan dünya, gel zaman, git zaman menkibeler sahibi olmuş, mâceralar geçirmiş, sinesinden fışkırıp büyüyen hayatların kâh elemile elem almış, kâh zevkiyle zevk... ve artık şifa bulmuş, kulakları duyup gözleri görmüş, kalbi dolup ruhu ti remiş, aşk ve sevda ihtiyacı varlığını bürümüş... hatta bir kaç defalaar, her gün kendisine garam kasideleri okuyan, hâr nefesleriyle her tarafını gıcıklayan, göklerin, ay ve yıldızların padişahı, altın gamzeli güneş ile sarılmalara bile dalmış imiş...

O derecelerde ki bir defasında kendi bünyesinde temessül eden ve kendisinden ayrılması gayri kabil olduğu kadar kendisine şahsiyetini veren Nimf (Nymphee) adlı timsaliyle, altından yapılmış oklarına, azimli bir tir endaz sebâtile, her gün kalbini hedef ittihaz eden debdebeli semâlar sultanın-

dan hâmile bile kalmış... Zaman olmuş ki gebeliğin sancıları ile kıvranmış, nihâyet, mechul yuvasından gelip mechul bir dağa misafirken günü gelmiş, bulutlara, yıldızlara ferman veren debdebeli gök sultanının bir oğlu dünyanın kucağında belirmiş...

Bu güneş şehzâdesi, arzı temsil eden bir peri şeklindeki anası Perse (Perses) nin sinesinde naz ve naim içinde, babası olan altın gamzeli güneşin, oklarla teçhiz edilmiş bir cengâverin oklarının çıkardığı ses ve hoş ıslıklar gibi uzanan elmas şua'larıyle yolladığı nuvazişkâr ninnilerle uyumuş, büyümüş...

Babasını yalnız gündüz görür, geceleri şefkatlı anasının koynunda, yumuşak göğsü üzerinde turunç memelerini emerek, okşayarak yatar ve onun ipek saçlariyle örtünerek mışıl mışıl uyurmuş... Çünkü, göklerin debdebeli sultanı olan babası geceleri daima, tebeası bulunan bulutların, ay ve yıldızların davalarına bakar, saltanatına düzen verirmiş...

Günün birinde, ay ve yıldızların haşmetpenâhı altın gamzeli güneş, arzın bereketi (Perse) aşk mahsullerine ad koymak için düşünmüşler, düşünmüşler... biri demiş:

Bunun adı (Ae'es) olsun... o biri ilave etmiş: Nesli çok güzel olsun, dünya onu model tutsun!... Sonra her ikisi birden el çırparak haykırmışlar:

Vücudun mayası olan aşk nesillere rehber olsun... Zaman geçmiş, her şey olmuş... Gün babanın, arz ananın dilekleri birer birer meydan almış, hâsıl olmuş...

★ ★

Esmer bulutlar döşeli sarayında, ayın, günün himâyesinde yıldızların talimleriyle büyüyen semâlar sultanının oğlu kim bilir babasının nasıl bir emir ve işaretiyle dâr ve diyârını terk etmiş, gurbet illere düşmüş... elindeki asâsı, sırtındaki abasiyle, cezbeye tutulmuş bir derviş gibi, kendisine mechul ufuklara doğru yürümüş, yürümüş.. gündüzleri altın oğlu şaşa'alar sultanı babası nur ışıklariyle, elmas aydınlığıyle yol gösterir, başının üstünde mavi atlas gibi bulutlardan şemşiyeler açar... Geceleri ise semalardan ferman alan sarı benizli, parlak gözlü, her şeye gülen şakrak yıldızlar oynaşarak, titreşerek, gülüşerek rehberliğinde bulunurlar.. saçı bitmiş, kalbi soğumuş kabak başlı ihtiyar bir âşık olan ay kendisine, nice yıllar görmüş, geçirmiş olduğu müs esna vakalardan, vefasız maceralardan, sır olan hâdisattan menkibeler anlatır, masallar söyler, eğlendirir ve dinletirmiş.

Bulutlara ferman salan, yıldızlara düzen veren semâlar hâkiminin şehzâdesi böylelikle az gitmiş uz gitmiş, gece gündüz yol gitmiş, yer yüzünde şâh babasının vakıt vakıt konakladığı diyarlardan ırak düşmüş.. Bu mechul yolun yolcusu gitmiş, gitmiş, bir çok engin ovalar, ıssız sahralar geçtikten, bir çok yüce dağlar aştıktan sonra günün birinde, kudreti ezeliyenin yeşil kanatlı, nur vücutlu meleklerine, firdevsi âlâ derelerinden çıkarttığı bir lacivert cevherden vücut bulan (KAFKASYA) ya yakın düşmüş... Şimdi bile göklere renk benlisi veren o dağları, vadileri, nehirleri, ormanları çok beğenmiş.. esen güzel rüzgarların akışına, ağaçların latif boylarına, rengarenk çiçeklerin ruhları teshir edici kokularına, buradaki mevcudiyetin her zerresine, akar suların, çağlıyanların hem ahenk seslerine meshur kalmış, aşık olmuş...

İşte, demiş, ahdim olsun, buradan ileri gitmemek. Ve orasını kendisine vatan edinmiş, ehil ve aya oraya yerleşmiş... gel zaman, git zaman (zümrüt) renkli dağlar diyarına nizamlar vermiş, sultan olmuş... Meğer bu taç ve taht ona mukaddermiş... Adalet, lutuf ve kerem kürsüsüne ilk temel olarak Şimali Kafkasya ve Mingrel ülkesini seçmiş.. altın oluklu, altın cidarlı ve suyunda atın akan (Osean) ırmağı üzerinde (ESA) isimli bir şehir kurmuş... orada adalet ve dostlukla nurlar yakmağa, şüleler tesisine koyulmuş.. gök'e baba, yerde oğul haşmet ve sehametle, debdebe ve adaletle ve aşkın cezbesi içinde kâinatın şirazesine nazım olmuşlar...

---

(1) **Ney şeklinde sekiz delikli bir flüttür. Bazı Çerkesler buna Bjami de derler. Milli bir müzik aletidir.**

(Devamı var)

TARİHİ HATIRALAR

28. XII. 1952 Romancı ve muharrir Ahmet Mithat Hagur vefat etti.

31. XII. 1953 Muharrir İsmail Ziya Bersis vefat etti.

Şimali Kafkas - Rus Savaşlarından

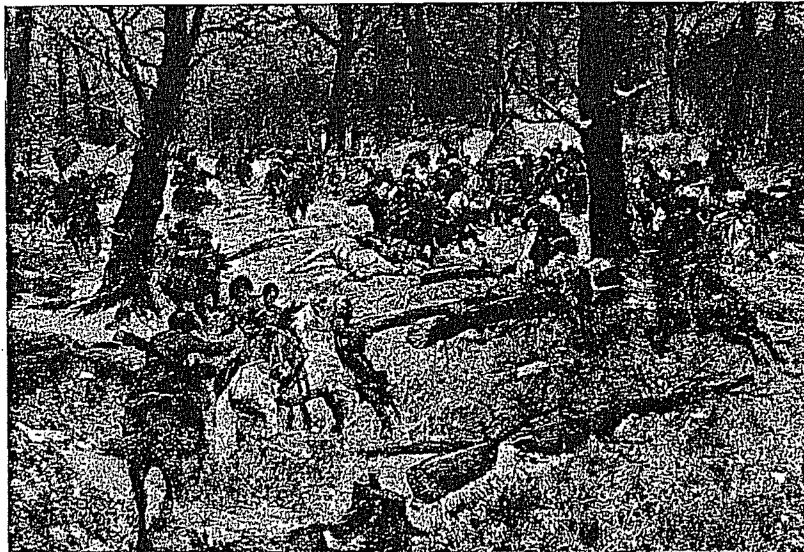
Birinci Dargo Harbi

Dr. Ahmet Bedevi ATALAY

Ahulguh muharebesinden sonra Şeyh Şamil (Dargo) avuluna giderek karargâhını kurmuştu. Rusların Çeçenleri silahtan tecrit etmeye karar ve emirleri üzerine 1840 yılının şubat ayında Çeçenistanda patlak veren isyan, bütün Dağıstan dağlılarınada sirayet etmişti. İsyan önce (Nuhov) liler, sonrada (İçkeri) liler, arkasındanda Çeçenistanın diğer halkı iştirak etmişlerdi. Şeyh Şamil de bunları kendi nüfuzu ve idaresi altına alarak Ruslara karşı teşkilatlandırmıştı. Ruslar Çeçenis ana Generarl Galapçef kumandasında askeri bir birlik göndermişti. Bu birlik insan eli değmemiş sık ormanlarda Çeçen topluluklarını aramak ve bulmak için harekete devam etmiş ve bulundukları yerlerde şiddetli çarpışmalar, boğuşmalar ve kanlı savaşlar olmuştu. Bunlardan II Temmuz 1840 yılında ve Rusların tam mağlubiyetleriyle neticelenen (Valerik) nehri kıyılarında vukubulan muharebe bilhassa çok şiddetli olduğundan nehrin suyu kana boyanmıştı. Rus şairi LERMONTOF, Valerik adlı şiirinde bu hareketi tasvir etmiştir. Bu hareketlerde Ruslar hiç bir şey kazanmadıkları gibi en ufak muvaffakiyetleri büyük mağlubiyetlerden daha ağır sonuçlar vermiştir.

Ruslar küçük Çeçenistan hareketleriyle meşgul iken Ş. Şamil (Saltaviye)yi kendine bağlamış. Avaristanı işgal etmiş ve Andi Koysu bölgesi halkınıda kazanmiştı. Şeyh Şamilin nufuzu ve kuvvetleri o kadar büyümüş idi ki bu husus Rusların Kafkas cephesi hareketini çok müşkül bir hâle koymuştur. Çeçenlerr Terek nehri bölgesine akınlar yapmaya başlamışlar ve Mozdok (Mezdegü) (I) şehrinede girmeye muvaffak olmuşlardır.

1841 yılında Ruslar Saltaviye de dağ yollarının kilit noktasında bulunan ve Ş. Şamilin az zamanda fazla kuvvet toplıyabileceği vüyük ve nufusu çok olan (Çirkey) avulunu elde etmeye niyet etmişlerdir. Kolordu kumandanı General yaver (Gobovin) Temir Han Şuraya gelmiş ve 7 mayısta Dağıstan'skiy kolu ile (Çirke) ye hareket etmişti. (Sulak) nehri üzerindeki köprüler ve geçitler tahrip edilmiş bulun-

DARGO muharebesi

duklarından Ruslar Kumık ovasından dolaşmak zorunda kalmışlardır. Bu Çirkey avulu yanında korkunç Hubar mevzii kapatıyordu. Bu mevziin iki tarafı dik ormanlık dağlardan ibaret bir boğaz olup, her tarafı manialar ile geçilmez hale getirilmiş ve Naib AKVERDİL MUHAMMAD kumandasında Saltaviye, Kumbet ve Andi kuvvetleri müdafaa ediyorlar idi. Mezkur boğazı ele geçirmek için Ruslar 1841 yılının 15 mayısında sabahleyin geçidin yanındaki iki tepeye taarruza geçerek sırasiyle manialları tahrip ettikten sonra tepelere hâkim olmalarını müteakip geçitten geçmeğe muvaffak oldular.

Taarruz Ruslara çok pahalıya mal olmuştu. Bu suretle Çirkeye varan Rus kuvve leri, orada kendilerini korumak için yaptıkları tahkimâta Evgeniyefs'kiy adını vermişlerdi.

Çok geçmeden Andalal mevkiine gelen Şeyh Şamil, Mehtuli Hanlığı yolu üzerinde bulunan (Gergebil) köyünü zap etmişti. Ruslara Avaristanın bütün yollarını kapayan bu olay savaşın bu devrinde Şeyh Şamilin en büyük başarılarından idi. Gergebil zaferinden sonra (DARGO) ya avdet eden Şeyh Şamili ele geçirmek için general Grabbe birliğiyle (İçkeri) yolunda Dargoya hareket etmişti. Bu askeri seferi Rus yazarlarından POTTO şu suretle kaydeder: «Bu sefer; Kafkas harplerinin hikâyesi bile korkunç heyecanlar husule getiren en kanlısını teşkil etmiştir. Hareket kolunun vazifesi kolay değildi. Bu kolun görevi vahşi İçkeri ormanlarından geçerek Şeyh Şamilin yeni merkezi olan Dargoyu zaptetmek suretiyle kalbinden vurarak onun maddi ve manevi tesirini yok etmek idi. Bu (Ahulguh) seferinin bir nevi tekerrürü idi.

Bu seferde askeri birliklerle kumandan ayni, fakat tabiat ve arazi başka idi. Ahulguhta bulutları tırmalayan kayalar, derin uçurumlar, geçilmesi güç derelerde harp ediyorduk. Burada ise önümüzde karanlık ve yüz yıllarca insan geçmemiş sık ormanlar vardı. Bu orman; bütün Kafkasya da vahset ve yolsuzluğu ile tanınmıştı. Dargoya olan mesafe tahminen 40 - 50 kilometre idi. Bu mesafeyi geçmek tecrübeli alaylarımız için güç bir iş değildi. Erlerle beraber sönmekte olan ateş etrafında oturan subaylar askerlere: «Gayret edelim kardeşler,, yarın akşam varamaz isek obir bün mutlak o mel'un Dargodayız» diyorlardı. Bu yolda ne gibi engellerle karşılaşacağımızı, birliğin ne gibi kanlı sahnelere gireceğini hiç kimse bilmiyordu. İşte bu uğursuz (YARIN) gelmişti. Askerler 1843 yılının 30 Mayısında (GERZEL) avulunda yola çıkmışlardı. ŞİRVAN'SKİY alayının iki taburu büyük nakliye kolunu himaye için iki tarafında avcı hattı nizamında yayılmışlardı. O gün birlik ne kadar gayret göstermişsede 7-8 kilometreden fazla ilerliyememiştir. Yer yer küçük topluluklar ve ara sıra silah sesleri işitliyor isede Dağlılar kati harekette bulunmuyorlardı. 31 mayıs günü askerler ormana girerek yeşillikler aralarına daldıktan sonra mütekabil a eş başlamıştı. Asırlık ağaçlar arkalarındaki Çeçenlerin görülmelerine engel oluyordu. Kurşunlar; her taraftan dolu gibi yağıyordu. Hatta çınar ve meşe ağaçlarının sık dallarından da kurşunlar vızlıyor, geçiyordu. Ateş yaylım halinde idi. Toplar aralıksız mermi atıyorlardı. Islık sesiyle giden top mermileri bazan boşluklara düşerek tesirsiz kalıyordu. Safların zayıflığı ile bozgun başladığı anlaşılıyordu.

Bu vaziyeti gören Çeçenler nara atarak yerden biter gibi kalkarak kama ve kılıçları ile hücum ediyorlardı. Kaybolur gibi görünenler bir az sonra tekrar meydana çıkıyorlardı. Artık zifiri karanlık basmıştı. Korkunç ve azap içinde geçen bir gece... ilerlemek imkânsızlığı harekâtı durdurmuştu.

Rus askerleri fena vaziyette idi. Ufak bir hışırtı onların yerden fırlamalarına sebep oluyordu. Bu hışırtılar Çeçenlerin kaplanlar gibi sessizce sıçramalarından ileri geliyordu. Ruslar bu yüzden istimda istemek akıllarına gelmiyordu.

Haziranın birinde sabah olurkan yine askeri harekâte başlandı. Fakat şimdi ilerledikçe orman uzuyor ve geçilmesi güçleşiyordu. Ormanın ağaçsız meydancıklarına daha az raslanıyordu. Kayıplarımız o kadar çoğalıyordu ki yaralılarımızın taşınmaları için sağlamlardan iki binden fazla bir kuvvet tahsisine mecbur olunmuştu. Kol tam manasile kurşun yağmuru altında ilerliyordu. Üçüncü gece ormanın her iki tarafı çukurlu ve uçurumlu olan yolu üzerinde susuz, gıdasız ve uykusuz kalmışlardı. Hepsi bitkin bir halde idiler.

Güç geçen bu üç gün zarfında askerler takriben yalnız 24 kilometrelik yol yürüyebilmişlerdi. Buradan (DARGO) ya daha o kadar mesafe kalmıştı. Çok yaralı ile ilerlemenin güç olduğunu ve ileri gidilse bile savaş için kuvvet kalmıyacağını düşünen Baş Kumandan general Grabbe geri dönmeye karar verdi. Seferin en meşekkatli zamanı dördüncü günü olan 2 haziran idi. Askerler geriye dönünce göğüs göğüse savaş başlamış ve avcılarla yan zinciri hattında aralıksız devam etmişti. Heyecana gelen Çeçenler kalpaklarını enselerine kadar indirmiş veya kemerlerine sokmuş, kollarını dirseklerine kadar sıvamış, hareketlerinde kolaylık için eteklerini toplamış vaziyetlerde parslar gibi atılarak kuvvetli

ve alışkan ellerinde iyi bilenmiş kılıçlarla öldürücü darbeler indiriyorlardı. Hava çok sıcaktı. Susuzluktan ve muharebeden bitkin halde olan askerler kendilerini güç müdafaa ediyorlardı. Solda bir dereyi geçerken sağ yan zincirinin geride kalmasından istifade eden çeçenler hücuma geçerek Navagin'skiy alayının iki bölüğünü yok etmişler ve iaşe kolu aralarına girmişlerdi.

Bu anlar çok müdhiş olmuştu. Yol insan ve at cesetleri, kırık arabalar ve kurşun sandıkları ile geçilemez bir hale gelmişti. Askeri kol tamamiyle mağlubiyete ve hezimete uğramıştı. Gece karanlığının harbı durdurması bir şans eseri idi. Bizden daha az yorgun olmayan Çeçenlerde sabaha kadar harp etmemişlerdir. Çeçenlerin istirahata çekilmesinden istifade eden askerlerimiz ağırlıklarını dereye atmışlar ve yaralıları ile toplarını alarak ve ric'a ederek sabaha karşı ormanlardan çıkmışlardır.

Açık sahada çeçenlerin az takibinden istifade eden ordu bakiyesi ölüleri, bir topu ve bütün malzemeyi terk ederek 4 haziranda üsüü olan Gerzel avuluna varmışlardır. Ruslar bu seferi harekette 66 subay 1720 er zayiat vermişlerdir».

---

(1) Mozdok, Çerkesçe Mezdegu (sık orman) manasında olup Çerkes beylerinden Kurçoko (Korçokin) tarafından kurulmuş bir şehirdir.

TASHİH VE İTİZAR

Eylül - Ekim 1959 tarihinde çıkan sayı 17 (41) dergimizin sahife 6, sü un 2, satır 23 te (Bu şehir Rusyadadır) denecek yerde tertip hatası olarak (Bu şehir Şimali Kafkasyadadır) denmiştir. Düzeltir ve özür dileriz.

Yeni Kafkas

*
* *

SOÇİ ismi nereden geldi ?

Şimali Kafkasya Karadeniz sahilindeki SOÇİ Kafkasyanın ve bütün Rusyanın en güzel sayfiye ve plaj şehridir.

19. uncu asrın 60 ıncı yıllarında Kafkas dağlarının cenup versanlarında oturan Ubikh Çerkes dalıdan bir grup Sossça ailesi olarak tanınıyor ve bu aile dağ ile Sossça-pota yani sosça nehri arasında ikamet ediyorlardı. Ruslar bu asırda Şimali Kafkasyayı istila edince o ailenin adı bulunan Sosça'yı hafifleterek SOÇİ demişlerdir. Çerkesler Soçiye Saha (Sakha) diyorlar.

BİR AZDA GÜLELİM

Derleyen : Mehmet KETEY

HRUŞÇEF'İN HEDİYESİ

Lehistanda aşağıdaki fıkra bir hayli yer alıyor: Sovyet Rusya diktatörü Hruşçef, Gomulka'ya büyük ve kullanışlı bir otomobil hediye ediyor. Fakat dümensiz. Buna bir türlü aklı ermeyen Lehistan şefinin şaşkınlığını, mert bağışlayıcı şu suretle hal ediyor:

Sen telaş etme. Rahat otur ve yalnız sinyal düğmesine bas. Dümeni idare etmek artık benim işimdir.

★ Şuba 1959 da Münihte çıkan Rusça dilinde Neşe Obşçeye gelo gazetesinin 3 (67) sayısında :

Londrada çıkan Deyli Telgraf gazetesi atideki anikdotu (Fıkrayı) yazıyor :

Maarif müfettişlerinden biri Moskova mekteplerin teftişi esnasında öğretmenden sınıfın en ileri gelen bir öğrencisini gösermesii istemiş. Öğretmede Vani'yi göstererek, bu bütün sınıfından bir sene ileride bir talebedir. demiş.

Gösterilen Wunderkind (kerâmet çocuğu)e müfettiş: söyle bakalım Sovyet cumhuriyeti tarihinde en büyük üç hainin isimlerini

Öğrenci: Stalin, Malenkof ve Hruşçef diye cevap veriyor.

Evet, a hakikaten bütün sınıf arkadaşlarından bir sene ileri, diyor ve Vaninin önderliğini ve kerâmetini kabul ediyor.

★ Nod gazetesi. Pariste çıkan Figaro literaire gazetesinden naklen Paris İngiliz sefarethanesinde dolaşan şu fıkrayı bildiriyor:

Mac Millan Moskovada Hruşçef ile mülakat'an sonra Pariste İngiliz sefarethanesine geliyor. Sefarethanenin salonunda bulunan Diplomatlar etrafını sarıyor ve sual yağmuruna maruz bırakıyorlar, Sıkıştırıyorlar.

— Sayın Başvekil Moskovada neler ve nasıl oldu?

— Oh.. Çok Güç idi. Çok ağırdı...

Birden salonda sükût ve sessizlik hâkim. Başvekilin açıklamadığı hayalinde Hruşçef'in suratı dolaşmağa başlamıştı.

Fakat sayın Başvekil, sizin için en ağır olan şey ne idi ?

Mac Millan kaşlarını çattı. Benim için en ğarı olan şey nemi idi? diye suali tekrarladı ve birdenbire kalbinin en derinlerinden gelen bir sesle ağzından şu cevabı kaçırdı:

— Centilmen kalmak. İşte dostlarım benim için en ağır olan şey bu idi.

Güzel âdetlerden :

YOKSULA YARDIM

M. Refik HIZEL

Çerkeslerde her hangi bir misafirin izâz ve ikrâm edilmesi için tanıdık olmak şart değildir. Bunlar Tanrı misafiri olarak sevinçle karşılanır. Misafir piyade veya suvari maiyetiyle geldiğinde gerek kendisi ve gerekse maiyeti güzel karşılanır, İstirahatları temin edilerek yemek hazırlıklarına başlarlar. Hemen kolayca bir kahvaltı, arkasındanda ev sahibinin maddi vaziyetine göre asıl yemek hazırlığı için koyun, sığır veya tavuk kesilir, başları beraber olarak sofraya konurki başım size feda olsun mânâsınadır. Çerkesler bu kabilden bir hikâyede anlatırlar :

SELESKERİKUE DEGU namında bir prens Pşerahesiyle (emir subayı veya emir neferi) beraber misafir olduğu bir köye girerken ilk rasladığı fakir bir adama selam verince köylü: buyurun, buyurun bize gidelim der. Kılık, kıyafetinden fakir olduğunu anlayan, fakat daha varlıklı bir yerde istirahatının daha iyi temin edileceği mümkün olmasına rağmen fakiri bırakıp başka birine misafir gitmek asâletine ve milli adetlere aykırı gören prens; derhal atından iner fakire misafir olur.

Ev sahibi ancak soğuk pasta ile tuzu bireb getirir. Prens; çok sevdiği bir yemek gibi iştahla yer. Ev sahibi milli adetlere uyarak misafirin ikramda bulunmak teşebbüsüne geçer ve sahibi olduğu tek ineğini keser, misafirini ağırlar. Adet gereğince sabaha kadar uyumayarak hariçten misafirlerine gelecek muhtemel zararları önlemek için evinin etrafını muhafaza eder. Ertesi gün prens ayrılırken kendisini takdim ederek tanıtır, bizim tarafa yolunuz düşerse veya arzulayarak fakir hanemize buyurursanız memnun kalırım der ve gider.

Aradan bir müddet geçer. Adamcağız (Seleskerikue Degu) yu ziyaret etmeği düşünür ve piyade olarak prensin hab'le (büyük köy) sine gider. Prensin Haceş (misafirhane) inde bir çok misafir odaları ve bunların kendilerine mahsus karşılayıcı adamları olduğu halde prens misafiri bizzat karşılar ve kendi ikametgâhına götürür, haftalarca misafir eder, ikramda bulunur. Nihâyet avdet etmek istediğini his eden ev sahibi prens Seleskerikue Degu; mer'aya adamlarını göndererek her cins hayvanlardan damızlık birer çif getirtir , hazırlar ve misafirinede: (Ne kadar misafirim olarak kalırsanız memnun olacağım şüphesizdir. Fakat gitmek isterseniz şu hazırladığım hayvanları size hediye veriyorum. Lutfen kabul ederseniz minnetdâr kalırım) der ve yardımcı vermek suretiyle misafirini uğurlar.

Prens epeyce bir zaman geçtikten sonra eski fakir dostunu yoklamağa gider. Fakir kendisinden zengin olmuş, her şeyi mükemmel, vaziyeti çok iyi. Kalkınan her zata misafir olur. Eski fakir dost bu sefer çok ikramda bulunur ve Prensi teşyi eder. Yoksulu yoksuzluktan kurtarmak ne güzel adet.

Değmez

Değmez yaşamak, dilenen insanlığa değmez,
İnsan gelen hiç, yerde zeli âne sürünmez,
Her ân çalışır, hakkını taştan çıkarır da
İnsanca yaşar, başını hiç kimseye eğmez,

Her üste çıkan hakkını bir hiç sayacaksa,
Her kurnaz olan, bahtına dizgin tutacaksa,
İnsan yaşamaz, insanı Allah sayacaksa
Mihnetle verir canını hayvan yaşayacaksa

İlk önce vatan dersini sen öğreneceksin!
Uğrunda onun ölmeyi gâyen diyeceksin,
Her gün bu yüce his ile besleneceksin!
Kâşâneleri aç gezerek sen besliyeceksin!

Sırtında onun baskısı, ensende o varken
Hiç durma aman Sahnede sırtın basamakken,
Hiç yatma aman secdeye namusun esirken
Hiç bakma aman servete açlıkta gebersen!

Adlin önünde dikilen engelleri yık ta!
Ömrünce çalış azm ile sen uşak olma
Yoktur kölelik neslinin as'a hamurunda
İşte o kandır dolaşan hâlâ damarında,

Kıymet vererek üzülüp hiç kalbini sıkma,
Sen asıl bırak Khâlike hiç bir şeyi sorma

Dr. Mustafa PINAR

**

«Misafirlerimizi, bilhassa sizin gibi bizim için o kadar kıymetli olanların hayatlarını bizim uğurumuzda savaşmak tehlikesine koymak adetimiz değildir. Biz düşmanlara karşı her iztiraba katlanarak müdafaaya azmettik. Eğer İngilizler nihâyet bizim dos lanmız olacaklarsa on seneden ziyade yene harbe devam edeceğiz. Vakia senelerden beri devam eden kanlı muharebelerde pek çok ur muhariplerimizi kaybettik. Lakin sizinde görebildiğiniz vecihle (etrafa bakarak yaraları yüzlerinde görülen, vucutları delik deşik olan kahramanları sözüne şahit göstererek) onların yerine koyacak adam ve çocuklarımız yine vardır. En fenası tüfeklerimizi, barut ve kurşun olmamak yüzünden kullanamıyacak hale gelmekliğimizdir. Bununla beraber düşmana karşı kullanacak kılıç elimizde varken asla itaat e'meyeceğiz. Bütün dünya bizi terketse, son noktaya kadar sürülsek yine Adigelerin neye muktedir olduğu görülecektir. Kendi ellerimizle kadınlarımızı, çocuklarımızı düşmanın eline düşmemek için keseceğiz. Sonra onların intikamını almak için müt'ehiden bizde mahvolacağız.»

Bu kahraman büyük reisin hitabesiyle bende uyandırdığı derin heyecâna karşı derhal yanımdaki barut ve kurşun sandıklarını kendilerine verdim. Bu hediyemin haberi ani ve güzel bir hareketi mucip oldu. Cemaat adına Baş Hâkim Mehmet efendi teşekür etti. Bunun üzerine meclis dağıldı. Birde müsafir odasına ellerimiz büyük bir kalp acıklığı ile reisler ve yüksek tabaka tarafından tutulduğu halde avdet ettik. Bu suretle dostane selamlamak adeti bizim İngilterede olan usulun aynidir. Ancak Çerkesler yalnız eli tutarlar ve yekdiğerinin elini sallamazlar.

Bizden sonra kalabalık tekrar ormanlık'a toplandı. Orada Noğay İsmailin İstanbuldaki Çerkes sefiri Sefer Zanoka beyden getirdiği mektüp okunacaktı. Memleketin harici siyasetine dair böyle mühim bir tahriratı umum muvacehesinde okumak münasip değil isede Çerkesler kendi işlerinin idare sureti ve cereyanı hakkında hiç bir şeyin mille'ten gizli tutulmasına müsaade etmezler. Onların noktai nazarına göre hiç bir kimse komşularından ziyade memleket ve millet sırlarına vakıf olmak hakkına malik değildir.

Buraya kadar izah eylediğim haller millet meclisinin mahiyeti hakkında bir az fikir verebilir. Buna mecliste büyük bir intizam ve edebin hükümran olduğunu ilave edeceğim. Gürültüye yahut hiddet ve şiddete esasen müsaade olunmaz. Kullandıkları tabirlerin fasih ve tatlı dil tabirine müvafık ve nazikâne olması ise ikna için bu tarzı münazaa ve münazara usulüne tercih eylediklerini gösterir. Evvelce söylediğim gibi herkes isterse meclise karşı nutuk irad etmek hakkına maliktir. Fakat bu imtiyaz umumiden az istifade ederler. Gençler ihtiyarlara karşı dikkata değer bir hicap gösterirler. Çünkü bu gibi memleke lerde şahsi tecrübenin tahsil ve terbiye ile tecrübe noksanlığını telâfi etmek kolay olan memleketlerden ziyade büyük bir kıymeti vardır. Kırk yaşından aşağı bir adamın böyle umumi müzakerelere karıştığı nadiren vaki olur. «THAMATE» yani rüesadan sayılmak için kemal akıl ve tecrübe nişanesi sayılan sakalın bir az fazla ağarmış olmssı ancak bir hatibe dikkat nazarlarını çeker.

Birisi mecliste kendisini başkalarından ziyade dinletmek isterse onu susturmak için kendilerine mahsus güzel bir usulları vardır: daha medeni meclislerde olduğu gibi Çerkesler ne horoz gibi öterler, nede diğer bazı hayvanlar gibi bağırırlar. Ancak toplandıkları yerin genişliğine göre pek uygun bir usul tatbik ediyorlar. Böyle bir hal vukuunda biçare hatip etrafında ağaçlardan, çalılardan başka dinleyici kalmadığını çabuk anlar. Çünkü cemaat derhal dağılır ve o hatibin sesi işidilmiyecek uzakça bir yere çekilerek yeniden meclis kurar ve daha ziyade dikkati çeken bir hatibi dinler. Bu gibi haller müs'esna olarak cemaatın dikkatli, itidal ve yerini numune ittihazına pek ziyade şayistedir. Bir defa mahalli bir meselenin müzakeresine sabahleyin oturduklarını, akşamleyin tenezzühten dönerken yine ayni yerde, ayni ağaçların altında bıraktığım heyette ic'ima halide bulunduklarını görmüştüm.

Fikir hürriyetine pek ziyade saygılı oldukla-

rından söz söylemek isteyenler nutuk irad edebilmek için ictimaı günlerce uzatarak bütün hatipleri dınlerler. Fakat bu ic.imaların uzatılmasına sebep diğer şeyde şüphesizdirki meselede oy birliği kalmaları ihtiyacıdır. Çünkü karar vermek için ekseriyet kâfi değildir. Hepsi ittifak edemezse bir karar verilmeden dağılırlar. Bundan dolayı bir adama tasvip etmediği fikirler için nufuz icra edilemez.

Lord (Ponsonbi) nin tavsiyesile Çerkesler barış şartlarını üç defa Rus generaline tebliğ etilersede bir netice çıkmayacağını anladıklarından artık harbe devam için icab eden kararları aldılar. Meclis e son defa olarak toplandı. Âdetleri vechile meclis kapanırken atlı bir cengâver cemaatın ortasına gelerek yüksek bir sesle müttefikan alınan kararları hazır olanlara tebliğ etti. Sonra her kesin yardım etmesini, bu yardımı bilfiil icra ederek muzaherete misâl teşkil eylemesini tavsiye eyledi. Hatibin bu sırada tatlı bir dil kullanacağı beklenemezdi. Bunun konuşması keskin, kısa ve kes irmesi idi. Dedi ki; «Vatanımızı düşmana vermemeye son damla kanımıza kadar müdafaa etmeye karar verildi. Bu meşru dava uğrunda terki hayat eden her ferd şehittir. Derhal ona cennet kapuları açılır. Şahsi menfaat uğrunda dinini, vatanını feda edenlere lânet olsun! Onu yarınki cehennem azabı bekliyor. Onun için kur uluş yoktur. Çünkü meskenini ateşe vereceğiz. Mal ve mülkünü yağma ve musadere edeceğiz. Kendisini, çoluk çocuğunu köle olarak satacağız.

Bizim manevi kuvvetimiz yerine olmalı. Padişah hâlâ bizi terk etmedi. Şimdi dostumuz İngiltere kıralad bize yardım için silahlanıyor. Top, barut, mühendisler bizim arzu ettiğimiz derecede çabuk hazırlanamamış ise bundan cesaretiniz kırılmamalıdır. Bunlar öyle şeylerki derhal gönderilemez. Sabrediniz. İnşallah Padişah ve İngiltere kıralı değil yedi kıral ve Mehmet Ali paşa (kasdı kavalalı olsa gerek) toprağımızdan mel'un düşmanı çıkarmak için çabuk bize yardım elini uzatacaklar. Böylece size uzanmış olan himaye eline ve lutfa müstahak olduğunuzu bu aralık hakkiyle göstermelisiniz.

Artık yekdiğerinizden mal gasbetmeyi bırakınız. Ganimet istiyorsanız gavur düşmanı soyunuz. Sizinle sulh edinceye kadar sürülerini, a'larını, çocuklarını gasbediniz. Bunların hepsi güzel ve makuldur. Fakat biliyorsunuzki müslüman kardeşinizden mal gasbı günah ve ayıptır. Bundan ötürü şimdiye kadar yemin etmemiş olanlar birer komşularının mallarından elini çeke çeke yemin etsin (1).»

Bu müessir hitabenin devamı esnasında cemaat büyük bir sükunet ve dikkatle dinliyordu. Meclise ait bahsi kapamadan mümtaz bazı azası hakkında daha hususi malumat vereceğim:

Hâfızamın yardımı ile cesur ve hürmete değer zevâtı, bilgin ve kahramanların verdiği tesirleri yeniden hatırlayıp sonra onları sükünetle dolu bir yerde tasvir etmek benim için üzüntü veren bir hazdır. Çünkü onların çoğu şidde li bir savaşın mütemadi değişikliği içinde belki şimdi yalnız söylenilen milli hamasiyât şarkılarında ve mersiyelede bulunabilir. Bunlar değil, diğer bir batın bile bu muharebelerde solup mahvolacaktır. Akıllılar kahramanlar, vatan severler memleketinde eski zamanları şöhreti icap ettiren söz ve fiillerile halkın uğraşmasına vesile olacak vakalar eksik olmaz. Çerkesyada şöhreti mücip olacak üç karakter vardır: şecaat, fesahat ve müsafirperverlik. Yahut kendi tabirleri gibi keskin kılıç, tatlı dil, kırk sofra.

Havidko Mansur Bekden evelce bahsetmiştim. Buzat o derece umumun sevgisine mazhar olmuş ki çok defa ona memleketin hükümdarı dendiğini işittim. Bu mubalagalı bir lâtife isede hakikaten kral olmasından daimi reis istemiyen halkın korkmayacağını imâ eder.

Ondan sonra ikinci derecede olarak umumun takdirine mazhar olan «Geriko Şemiz» dır. Onun medhiyeleri her hesin ağzında idi. Bu siyası zatın fikrine çok ziyade değer verilirdi. Hizmetleri göründüğünden ziyade his olunurdu. Halim fakat vekur, uzun, zaif, dik ve beyaz sakallı bir ihtiyardı. Haya ını harpta, cesur teşebbüslerde geçirmiş, İsmail muhasarasına katılmış, Mısırda Fransızlara, Napolyona karşı harp etmiş, Ruslara karşı Kabardey ülkesinde senelerce süren muharebelerde bulunarak temeyyüz etmiş, hulasa bütün vücudunda bir çok muharebelerin hatırası olarak yara ve berelerin nişâneleri vardı ki bunlar ancak o zamanda övünülebilir. Bu kahraman eski muharebelerde çok, şimdiki harplarda daha az bulunmuş gibi görünüyorsada bizim için ayaklı tarih ve seyahatname gibi gelen bu tecrübeli zatı dinlemekten hemşerileri yorulmazlar. Onun daha tuhaf sayılan bir halide idaresi imkânsız bir tabiata temamen hâkim olmasıdır. Bu zatın tahrik edici, sabırsız hallerde gösterdiği temkine karşı hayretimi bir gün bir çerkese bildirince «Şemızın yüreği o kadar genişki onun ne kadar sıkıldığını başkaları anlayamaz.» dedi. Hakikaten hissiya'ına hâkim. Hiddete, tezyife karşı daima istihza ile yahut sadece «peki» ile mukabele eder. Fakat bazan hazmettiği hiddetini halindeki ani hareketle güzelce gösterir.

Baş hâkim (Hacımuko Mehmet efendi) de Şemız ve Mansur Bekin mensup olduğu Çupako kabilesı rerislerindendir. Ruslar (Neslrud), İngilizler (Palmerston) ile ne kadar iftihâr edebilirlersede çerkeslerde mumaileyhler kadar âlim, politik olan Mehmet efendi ile o derece iftihar edebilirler. Her şeyi istediği kalıba sokmak hususundaki istidadı söz götürmez. Halkın kendisine olan tam i imadının nişanesi olarak bütün dış siyasetin idaresini tam salahiyetle kendisne verdiler. Dirayet ve ehliye in den halk zerre kadar şüphe etmediğinden dış siyaset ve iç meselelere :ealluk eden her şeyde kendisine sahibi gibi bakılıyor. Kendisi fitreten şefkatli isede va anını Ruslara satmak isteyen ücretli hâinlere karşı müdhiş bir beladır.

Orada hazır bulunanlardan (Arslan geri) gençliğinde temeyyüz etmiş bir cengâverdir. Bu zatın fi ri mahcubiyet ve tevazuu (Hergül) vari mertce sima, omuz ve göğsüle tezat teşkil eder. Rus harp cephesini bir (Rostan) gibi yararak harp meydanında gösterdiği kudret ve şiddet hakkında işittiklerimizde güzel vucudiyle ayrıca teza' gösteren bu adam laf söylemez, fakat temamen iş görür bir zattır.

Kotsok soyundan ve nufuzlu zatlardan (Geriko Ali), uzun, ince, dev gibi sinirli ve kuvvetli olduğundan yalnız cismi vaııfları dolayisile saygı çekmez, belki sicyesindeki fıtri metane', makul ve tantanalı söz söylemesi «meclis kapanırken nutuk irad eden bu zat idi» memlekette şöhret almasını temin etmiş i. Bu kırattaki bir adamı gücendirmekten her kes çekinir.

Tfekot 'lerden (Dazıgku Şupaş) hakiki vatansever, ateşli müsafirseverdir. Tabiatı inatçı, tavirleri nazik, giyim ve takımlarının temizliğine ve zarafetine ih imam gösteren bir zattır.

«Şuruhko Tuguj», parlak, gülgün yanakları, haber verici bakışı, dolgunca vücudu cengâver olmaktan ziyade rahatını sever bir adam manzarası verirsede Adigey'in en zengin bir taciri olan bu hayırlı insanın ticari muamelelerini takip etmesi yine tepeden tırnağa kadar silahlanmakta diğerleri gibi harp meydanında bulunmak an men etmez. Nâzik, ihtirama şayan görünüşlü «NAŞO» ise dilindeki fesahat ile Şapsığ mıntakasında üstün şöhret sahibidir. Ben çerkesçeyi iyi bilmediğim için dilindeki güzellik ve telâkat hakkında bir şey söyliyemem. Fakat bu ihtiyarın mütadı vechile gözünü yarı yumarak meclis'e uzun nutuk vermeye başlayınca bu kadar tatlı söyliyebilmek için Şapsuğdaki bütün balları yemiş farzolunabilir. «Demosten» in usuluna aykırı olarak pek az (Jest) yapıyor. Fakat söz oradaki çayın zemzem akışı gibi pek ahenkli bir letâfetle dilinden akıyordu. Hakikaten bir dela söylemeye başlayınca zemzem nehri gibi arkası kesilmeyecek zan olunurdu.

Tfekotl'lerden «JANBULET» kendisinden bahsetirmek sevdasında değilsede şiirler onun kahramanlıklarını daima kemâli hararetle tekrar etiklerinden her kes kendisini tanır. Rusyada bile onun cesaret şöhreti şuyu bulmuştur. Hakikaten böyle cür'et ve şidde le hararetli bir kalbin tebessümü, Janbulet'in öne doğru çıkmış alnı ve ziyade tüylü kaşı altında parlayan simasından, başka kimsede toplandığını asla görmedim.

ÇERKESLERDE ADLİYE VE MEDENİ KANUN

Çerkeslerin islâmiyetten evvel adliye ve medeni kanunları örf ve adetten ibaret idi. İslâmiyetten sonrada şer'i esaslara temamen aykırı görülmeyen eski teamüller şer'i usuller ile beraber mahkemelerde tatbik mevkiinde kaldı. Bu kadim teamüllere dair kâfi tafsila bugün mevcut olmamakla beraber seyyahların hikâye ettikleri bir kaç vaka bu bapta bir fikir verebilir :

1 — Öküzünü kesmek isteyen bir adam yardım için komşusuna başvurur, bağlı yatan öküze ihtiyatsızca yanaşan bu komşunun, bir gözünü şiddetle başını sallayan öküzün boynuzu çıkarır. Bunun üzerine zayi olan gözünün cerimesini öküz sahihinden ister.

İş e bu suretle gözünü kaybetmiş olan adam, o birinin yardıma davet etmesinin neticesi olarak zayi eylediğinden eski kanunlar geregince amden vuku bulsaydı verilecek yüz öküz cerimeden daha hafif bir tazminât vermesi lâzım gelir ki buda elli öküzdür.

2 — İki kişi müştereken bir tarla ihya etmişler. Tarlanın kenarında bulunan büyük bir ağacı kurutmak fikriyle biris ağacın usâre akışını kesmek için ağcın kökü etrafını çevreleme baltalamış ve bir müddet sonra ağaçta kurumuş. Bunu yapan adam başka bir yere naklettiğinden tarla ortağına kalmış. Çobanın biri bu kuru ağaca ateş vermiş, ağaç yıkılarak bir adam öldürmüş.

Maktülün diyetini kim verecek? Ağaç kuru olmasaydı çoban ateş vermiyeceğinden cezanın çobana değil ağacı kurutmuş ve başka yere nakletmiş olan adama katle sebebiyet verdiğinden yüklenmesi lâzım gelir.

3 — Adamın biri kuru ot ve calları vakmak için ateş vermiş. Oradan ateşin tesiriyle bir tavşan fırlamış, o sırada geçmekte olan bir avcıda tavşana

silah atmış, bundan kazlar ürkmüş, oradan geçmekte bulunan bir suvarinin atını ürküterek suvari düşmüş kolu kırılmış.

Bunun üzerine suvari kaz sahibine cerime için baş vurunca o, avcıyı müsebbip, avcıda ateş yakarak tavşanı ürküten adamı ilk müsebbip olarak göstermiş ve ceza ondan alınmış.

Kadim Çerkes teşrii usulunda şu nokta kuvvetli bir kaide olduğu görülüyor: Hayatın, yahut bir uzvun, yahut kıymeti haiz bir aletin ziyaı halinde bu ziya kimin hizmetinde vukubulmuş, yahut ziyaa kim sebebiye vermiş ise onun tazmin etmesi lâzımdır.

Meşhur seyyah Mr. J. Bell'in bizat bulunduğu bir Çerkes mahkemesi hakında verdiği aşağıdaki izahat Çerkes mahkemeleri hakkında epeyce malumatı ihtiva ettiğinden aynen naklediyoruz:

«Mahkemenin cereyan edeceği yere muvasalat edince (THAMATE) yani büyüklerin şimal rüzgârından (28.Ocak.1838 tarihinde idi) mahfuz açık bir yerde içtima etmiş olduklarını gördüm. Hava soğuk ve kar ge irecek bir halde olmakla beraber bu pişkin Dağ Hâkimleri fasılasız işe devam ettiler. Hâkimler, toprak yer oturmağa müsait ise bir az kuru ot serpilerek otururlar. Aksi taktide bi daire teşkil edeek ayak a dururlar. O sırada icra kuvveti vazifeçini göenler (bunların esamı defteri kertilmiş bir asadan ibarettir. Ve bir mahkemeye mensup hâkimlerle icra memurlarından hiç biri mahkeme dairersini yani hâkimlerin içtima eylediği çayırlığı üç reisin müsadesni istihsâl etmeden terk edemez) heyeti hâkime etrafında bir daire eşkil ederek at üstünde hizmete âmâde dururlar. Ve mahkemede cereyan eden dâvâları dinlerler. Mahkeme huzuruna celbi gereken mücrimleri ve gelmekten imtina edenleri cebren ihzar ederler.

Bir mücrimin ifadesi aleyhinde isnadata tevafuk ettiği taktirde derhal işlediği cürüm için muayyen olan cerimeye mahküm edilir. Hâkimler için en müşkül vazife, hüküm vermek değil, alınacak cerime için memleket e para olmadığından tesviye edilecek mevadın kıymetini takdir etmektir. Çünkü her cerimenin mikdarı para yerine öküz adedile tayin olunduktan sonra yerine silah, at, ticari eşya, köle... v.s. verileceğinden bunlara ayrı ayrı kıymet tayini mahkemeye ait bir vazifedir.

Tuz veyahut muhtaç olduğu başka bir şeyi mubayaa icin Rus kalelerine gittiği görülen yahut kendi itirafiyle sabit olan her mücrim altı öküz cerime vermeye mecburdur. Başka maksatlar için düşmanla temas eylediği sabit olursa yirmi dört öküz vermeye mahküm edilir. Lâkin bu gibi yasak hareketlerde bulunmayacağına evvelce yemin etmiş olan bir adamın yeminini her hangi maksatla olursa olsun bozduğu sabit olursa idama müstahak görüldüğünden iki yüz öküz cerime vermekle hayatını kurtarabilir. Bununla beraber hiyaneti tekerrür etmeyenler için idam derecesinde şiddetli cezaya müracat olunmuyor.

İfadeleri, alyhinde vukubulan doğru ihbarlara uymayan her şahısta iki yüz öküz cerimeye mahküm edilir. Çünkü yeminli üç kişinin gözle görme müşahedelerine müstenid ihbarları o şahsın yalan yere yemin ettiğini isbat ediyor.

Mahkemede şahitlere ve maznunlara yemin vermek için hâkimlerin teşkil eylediği halkanın yakininde ve merkezinde yere dikilen nişan çengeline (KUR'AN) asılır. Yemin edecek adam hâkimlerden 2-3 kişi ile beraber Kur'anın huzuruna gider Onların yanında Kur'anı eliyle tutarak (Bu Allah azimüşşanın kitabıdır. Ve ben söyliyorum ki... v.s.) diye yemin verir. Bir adamın idamı yahut mahkümiyeti için şehadet edecek gözle görmüş olan şahitlerin ifadesine iddia tevafuk ederse birin şehadeti ikiye mukabil tutulabilirsede böyle bir hal vukuunda sekiz kabilenin ihtiyarlarından mürekkep daha büyük bir heyeti hâkime toplanmadan hüküm verilmez. Fakat bu heyeti hâkime idam hükmü verse bile kabilesi (böyle şiddetli bir cezaya haklı olmadığını zan ediyorsa) 200 öküz cerime vererek mahkümün hayatını kurtarmak selâhiyetini haizdir.

Bundan başka her kabilede istikamet, dirâyet, tecrübe sahibi olan ihtiyarlardan bir heyet (adetleri kabilelerin büyüklüğüne göre değişir) kabile efradı tarafından seçilecek kimsenin şahsına bakmıyarak, kimseden maksadın tervici için bir şey almıyarak adâlet icra edeceklerine dair yemin verilir. Bu ihtiyarlara (THERKO — GASS) yani adâlet icrasına yeminli Hâkim namı verilir.

Mahkemelerde yahut diğer içtimalarda hazır bulunan her ferd söz söylemek hususunda serbesttir. Lâkin (THERKOGASS) lerden olmayanlar pek az söze karışır. Asıl meclise dahil olan ekâbir aleni olarak muhakemenin icra ve münakaşasından sonra karar vermek için ayrı bir yere çekilirler. Oada verilecek karar tesbit edildikten sonra dönerler. Ve karar neticesini reis sayılan zat, umuma tebliğ eder. Mücrim gelmekten imtina eder ve mücrim ihzar edeceklerini bazı zevat taahhüt eylemezse müttehimin (mücrimin) evi yakılmak adettir.

(1) O sırada Çerkesyanın her tarafında eski husumeti bırakmak, mal çalmamak Ruslara casusluk etmemek için umum yemin etmiş ve milli yemin adı verilmiştir.

Kazanuka Jabağı

Dr. Vasfi GÜSAR

Şimali Kafkasya çerkeslerinden olup on yedinci asrın sonlarında ve on sekizinci asrın başlangıcında faaliyet sahasında göze çarpan bir sima, bir içtimaiyat alimidir.

Jabagi; Pşi HATİYUKA nın devrinde ve onun emrinde memleketi idare ediyordu. Bu zat, Çerkes halkı arasında bir merasim silsilesi olarak yer bulan ve övülen Çerkes örf ve ade lerinin yani (Adighe Khabze - Adige Xabze (I) denilen Çerkes ahlakı kanunlarının bazılarını tadil, bazılarını ilga ile yerlerine yenilerini ilâve etmek suretile yeni bir cemiyet için milli prensipler ve devlet idaresi içnde yeni bir nizâm, bir ANAYASA kuruyordu. O tarihten iki asır evvelde yani XVI asırdada Çerkes milli hayatını her şeye esas olan ahlaka bağlamışlar ve sosyal bir inkilâb yapmışlardı, (2)

Hakikaten o devirlerdede Çerkesyada her ferdin şahsi hürriyeti her türlü taarruz ve tecavüzden masun ve müşterek umumi bir kefâlet altında idi (3). Jebaginin temas ettiği mevzular için söylediği veyahut bilfiil tatbik ettiği içtimai ve siyasi esalar çok mühimdi. PŞİ HATİYOKA; onun en büyük yardımcısı ve destekleyicisi idi. Hareketlerinde zihniyet ve fikir arkadaşı idi. Bir milletin var olması ve yaşaması için çok şalışan ve Ruslarca Kafkasyanın SOLON'u olarak telâkki edilen dahi Jabağı:; sosyal düşüncelerinde şunları esas tutmuş ve hülâsa e mişti.

(1) Merd olan asildir

(2) Asalet mutlak olarak irsi değildir. Hizmet, zekâ, dirayet bir şahsı ve aileyi asâlet mertebesine yükseltebilir .

(3) Adet, uygun olan şeydir.

(4) Asalet; fazilet demektir. Kaynağı ise cömertlik, haya, istiğna ve tevazudur.

(5) Gurur ve azamet, asâlet alâmeti olamaz.

(6) Harpta kılıcı, kürsüde dili olan başımızdır.

Jabağı; ilhâm aldığı bu sosyal fikirlere dayanarak memleketin siyasî karekétlerinede bir cephe vermek üzere hazırladığı ANAYASA yı (YENİ HABZE)yi kuruyor. Ayrıca memlekete başkanlık edecek bir Baş yetiştirmeğede gayret ediyor. İdeal bir Pşi hayalinde mühim yer alıyordu. Jabağı; bunun için Prens (KAYTOKA ARSLAN BEG) (Bazı hatıralarda BERSLAN BEG diye anılıyor) u çok müsait bulmuş ve onu yetiştirmeğe çalışmıştı. KAYTUKA, Jebeğinin P'UR idi (4). KAYTOKA henüz 22 yaşında iken yüksek bir devlet reisliğinde bulunması gereken vasıf ve kabiliyetler tebarüz etmeğe başlamış ır. Nihayet PŞİ HATİYOKA nın vefatında Arslan Beg-Kaytoka'nın kemâl haddine vasıl olduğuna Jabağı kani olunca mileti topluyor ve tertip ettiği intihap toplantısında genç olan prensi devle reisliğine (Pşi) liğe seçtirmeye muvaffak oluyor (5).

Jabağı; esas tuttuğu fikirlerinin devlet ve cemiyet işlerinde ta bikini düşünmüş ve netice olarak kanaatlarını açıklamıştır. Bunlar şöylece hülasa (6) edilebilir:

(1) Cemiyet, disiplin ve fazilet üzerine müesses olmalıdır.

(2) Devlet cemiyetten doğmalı, daima cemiyetin ayni kalmalı ve cemiye: ile beraber olmalıdır. Böylece devletin vazifesi cemiyete vucude getiren muhtelif unsur birliklerinin hayat ve faaliyetlerini tanzim etmekten ibare olmalıdır.

(3) Devlet reisi seçim suretiyle tayin edilmelidir. Fakat seçilecek devlet reisi, âsil ve liyakatli olmalıdır.

Jabağı; verâset suretiyle hükümranlık hakkını kabul etmiyor. Pşinin kendisine verdiği ve halkın istediği ve güzel gördüğü bu prensipleri milletin şuuruna sindirmeye çalışıyordu. Bu habzeler milletin ruhuna o kadar işlemiş ve sinmiştir ki Habzeye riayet en büyük mefâhirden sayılmıştır. Muhtelif tarih ve zamanlarda din ve vicdan değişikliklerine (tabia perestlik, putperestlik, hıristiyanlık, islâmiyet) rağmen Adighe Khabze yani Çerkes örf ve adetlerinin çoğu değişmemiş ve Habze dinlerden üstün tutulmuştur. Meselâ islâmiyetteki teaddüdü zevcât, tesettür, yakın akrabalarla izdivac, bazı merâsim bugüne kadar Çerkeslerde yer bulamamıştır. Kimse bunlara yanaşmak cüre'ini göstermemiştir. Cerkes aile hayatında, insanlarının terbiye, anane, fikir, ruh ve karakterleliyle düşüncelerinde psikolojik tesirler

yapmıştır. Bir şahsın yaptığı her hangi bir hareketine karşı dönülerek Khabze kelimesi sarfedilmesi, o şahsin yaptığı hareketin kanun, adet ve gelenek usullere uygun olmadığını göş erir ve o şahısı hareketinden meneder. Habze, yasak kelimesiyleden üstün bir kelime.

Jabağı devrinde Çerkesler Beyler ve halk olarak iki dereceye ayrılmışlar (7) dır. İleri gelen beyler:

(1) Pşi yani devlet reisleri
(2) Tlakotleş
(3) Dı'inugue
(4) Kods
(5) Pşisverk veya Berslanverk
(6) Verkşave veya Tluhusa (Tluxussa)

Halk sınıfınada :

(1) Pşikan (Prense bağlı)
(2) Tlakue Şave, oggu (Oqqu)
(3) Lefekol Lohokul (Loxokol)
(4) Vuneut
(5) P-il'ı

olarak ayrılmıştı.

Pşi-ler devlet reisleri ve onların çocuklarıdır.

Tlekoleş - iki kelimeden teşekkül ediyor. Tleko soy, Leş kuvetli, yüksek manasınadır.

Diiinugve - bu da iki kelmeden terekküp ediyor. birincisi gümüş, ikincisi olan Nugue sarı manasınadır. Bunlar prensin maiyeti idiler.

Kods - Kuedze'nin kısaltılmışı olup ilâve ve ek manasınadır.

Pşisverk - veya Berslanverk - Prensin yardımcısı manasında olup bu sınıtan olan eşraf Pşi Berslan (Aslan Beg) zamanında vakıtlarını Prens ve Pşi'nin yanında geçirir ve hizmetlerinde bulunurlar ve hediyelere nail olurlardı. Bunlar bu mevkii prensin şahsından almış kimselerdir.

Verkşave - veya Tlehussa - bunlar prenslerin muhafızları ve yardımcıları olup cesaret ve şecaatla tanınmış yakınlarıdır.

Yukarıda sayılanrın hepsi Verk-Vork olup ayni mertebede şahsiyetlerdir. Fakat aralarında kendi hususiyetleri ile anılırlar (8). Verkşaveler daha ziyade üçüncü sınıf olarak tanınırlar.

Her hangi bir sınıfa mensup biri pek önemli icraa ta ve hizde'lerde bulundğu taktirde üst dereceye yükseltilir ve yükseltilirken ayrıca merasim yapılırdı. Habzeyi dinlemeyenler bir sınıf aşağıya alınırlardı.

Halk sınıfından ilk dördü umumiyetle Tlefokol, Lehukol olarak tanınırlar. Bu kelime lugati olarak serbest, hür doğmuş demektir. Bu sınıf, Çerkesler arasında en kalabalık sınıftır. En faal insanlar olup çiftçidirler sanatkârdırlar. Bu sınıf hakı kendi mevkiinde olduklarından if ihar duyarlar ve verklerle rekabet edecek derecede gurur sahibidirler.

Beşinci sınıf olan Pşıl'ılar - Çerkesler kendi aralarında veya hariç ile yaptıkları harplar neticesinde elde ettikleri esirlerdir. Büyük ekseriyeti kendi aralarındaki savaş ve mücadelelerden esir edilenlerdir. Başka milletlerden olanlar enderdir. Bu sınıf halk savaşlara iştirak ettirilmezler. Rusların Kafkasyayı is ilâsile Çar ikinci Aleksandr tarafından 1864 te bu sınıf ilga edilmiştir.

Çerkesyada arazi mülkiyeti yoktu. Jabağı bunu aynen kabul etti. Köylü imar ettiği müddetçe toprağa sahiptir. Bir sene bırakınca başkasının tasarufuna geçer. Çerkesyada işçi, amale, hizmetkâr kullanmak memnudur. Ferdler ancak biri birine yaydım esası (Şhafi) kabul edilmiş ir. Her iş müşterek görülür ve bu şler yapılırken şarkılar söylenir merasim yapılır, eğlenceler olur, harmanlar müşteek kaldırılır ve bu işler yapılırken şarkılar söylenir merasim kamı, poisi ve jandarması olmayan bir ülke...

Jabağı, ilk defa olarak her köyde hejassha (Xejassha) denilen sulh mahkemeleri kurdurmuştu. Mahkemeleri Thamateler idare ederler ve karara bağlarlar. Karar mutadını. Mahkemelede (THERU-ESHATL) denilen ve tezkye usulu olan şehadet iki kişi tarafından yapılırdı.

1722 de vefa eden Jabağı için Ruslar Kafkasyayı istilâdan sonra Şimali Kafkasyada bir abide dikmişlerdir.

---

(1) Müverrih General İsmail Berkuk bu kelimeyi **milletin hayat ve hareketlerini tanzim eden kanun) manasına almaktadır.**

(2) Adige tarihi. Şora Nogumuka.. 1842. Rusça Almancadan Arapçaya tercüme. Dr. Şevket Habjoka. 1953 S.94

(3) Kafkas tarihi. Mei Çunatuka İzzet. İstanbul. 1912. S.315

(4) Çocuklar başka ailelere verilip yetiştirilir. O ailenin evlâtlığı (Pkur) u olurlar.

(5) Bu intihap şeklini izah eden hikâyeler, veredler Çerkes hayatında hala yaşar ve anlatılır

(6) Tarihte Kafkasya. General İsmail Berkuk. İstanbul. 1958. S. 348-49

(7) Adige tarihi Şora Nogumuka. Arapça tercüme Dr. Şevket Habjoka S. 118

(8) Ayni eser S. 119

Kafkasya Nasıl Kurtulur

Bu yazımı, Kafkas dağlarında milli mücadeleye devam eden ve etmek isteyen ABREG lerimize ithaf ediyorum.

Z. SEMGUĞ

Kafkasyanın nasıl kurtulacağı, onun nasıl düşmüş olduğu öğrendikten sonra düşünülebilir.

Moskof Kafkasyayı kılıçla fethetmemiştir. Kahraman Kafkaslılar, kurnaz ilkinin oyununa aldanmıştır. Zira, Kafkasya kılıç darbesiyle fethedilecek bir memleket olsaydı, tarih boyunca hür kalamazdı. Dünyayı titreten nice cihangirlerin dahi asla sahip olmadıkları bu beyaz kartallar yuvası, bugün dünyaya huzursuzluk tohumları yetiştiren, serpen Kremlin kundakçılarının hışmına uğrayan ilk memleket olmuştu.

Hakikati söylemek lâzım gelirse, Ruslar Kafkasyayı, milli birliği baltalamak suretile isitlâ etmişlerdi.

Milli birlik odurki: bir devlet ne top, ne tüfek, ne tank, ve nede ayyereciyle ayakta tutunabilir; Devletin hayatiyeti, ancak ve ancak mili birliğe bağlıdır Tarihçilerin babası Heodot'un «en medeni millet» diye bahsettiği kavmin torunları olan Çerkesler. İnsanların hatırlayabildikleri anlardan beri Kafkasyaıdırlar. Karın ömrü nasıldır? sualinin cevabı şudur: «yerine göre değişir. Yüce dağarda ebedî, Şerbetçi dükkânlarında pek kısa».

Kafkasyalılar; Dağlar durdukça onlarda yaşar. Zaman, zaman Karadeniz çevresi, Mezopotamya, Anadolu, Suriye ve Mısır gibi ellere açıldığı oldu. Fakat br Dağlıya bozkırlar ve çöler yaramadı, yaramazdı. Bu eller bir çok hemşerilerimize mezar oldu...

Kafkasya bir kaç asırlık mücadele sonunda Ruslar tarafından 1864 yılında istilâ edilmiş olduğu bir hakikattir. Ama, Prometenin Elbruz dağındaki ikâmetgâhı kadar dağlarda Allaha sığınan nice dağlıların Şimali Kafkasyalıların mevcudiyetleride su götürmez bir hakikat olduğuna göre, Kafkasya tamamen istilâ edilmiş, her arzuya ram edilmiş sayılamaz. Netekim, Şimali Kafkasya, Rus çöküntüsünü fırsat bilerek II. Mayıs 1918 de yarım asırlık bir esaretten sonra ve silahlı bir mücadele akibinde İslâm diyarının ilk cumhuriyetini kurmakla hakikaten asil bir millet olduğunu isbat etmişti. Fakat Küçük Asyanın Kuzey Kalesi Kafkasyalıların bu cumhuriyet idaresinin pek ömürsüz oluşu, milli birliğimizin zayıflığına delildir. Yokca düşmanın üstün kuvveti, Allahın bize ihsan ettiği bu tarihi kalede dikiş tutamazdı. 1864 te olduğu gibi 1920 dede milli mücadeleye devam için dağa çıkan Abreklerimizi yardımsız bırakarak yurdu terketmekle hata etmişlerdi.

Bugün bir aralık beyaz Moskofun boyunduruğundan kurtularak hür bir nefes aldıktan sonra değişmiş isimle kızıllaşarak sahaya çıkan ayni millete tekrar esir düşmüş bulunan Şimali Kafkaslının durumu gayet üzücüdür ve diyebilirim ki dünyanın en çilekeş milletidir. Bu insanların kızıl cehennemin ateşi ile en fazla katliamlara maruz kalan mazlum milletlerin başında gediği acı bir hahikat ir.

Kuzey ayısı, pençesi atında inim inim inleyen bütün milletlerden fazla Kafkaslıyı ezmesine sebep her fırsattan faydalanarak esaret zincirini kırmaya koyulmuş olmasındandır. Bu halde tatlı bir hakikatı açıklarki, buda hürriyet aşkımızın derinliğidir.

İkinci dünya harbinde Stalingrad cephesinde Almanlarla birleşerek Moskoflarla çarpıan Kafkasyalıların emelleri ne idi?

Şüphesiz hürriyete kavuşmaktı. Almanları kurtarıcı olarak tanıyorlardı. Bu hadiseler. Kafkaslıların hürriyet aşklarını yaşattıklarına delil isede bu, bütün Kafkasyalılara şamil sayılamaz. Zira: Öyle olsaydı Kafkasya coktan kurtarılırdı. Halâ kurtarılmamış olduğuna göre, düşmesinde işlenmiş olan hata henüz tamir edilmemiş demektir.

Kerkes gibi bizde ancak bir insanız. Bizde insan vücudu taşıyan ferdleriz. İnsan takatının kaldıramıyacağı iztıraplara maruz kalmak, bizide sarsmaktadır. Üzülerek söylüyorum ki: gerek okuduklarıma, gerek işittiklerime ve gerekse diyar diyar gezerek bizzat gördüklerime göre halkımızın büyük bir kısmının düşüncesi maalesef ferd ve aile çapındır, ilerisine gidemiyor, cemiyet mefhumunu idrak edemiyorlar. Kafkasya meselesinden bahsetmeği gülünç buluyorlar.

Düşmek etrafı görmemezlikten, Moskof generali, yahut Kazak beyi kızını istemiş diye iftihar eden eski Çerkes beyi, maskenin gizlenmiş olduğu o yılışık yüzü görememişti. Bilakis millet esir düştükten sonra görmüştü. Ama ne çare...

Bugünde satılmış sa ılmış delikanlılarla bir kısım ihtiyarların, düşmana şehvet oyuncağı olmuş şaşkın kızların yekûnu oldukça kabalıktır. Milliyetini, dinini, dilini unutarak Ruslaşan yahut soysuzlaşan bu zavallılardan ne beklenir? Hürriyeti seçmiş olan çerkesler arasındada aslını unutarak eriyip gidenlerde çoktur. Bu hal kızıl dünyadaki gibi dehşetten korkmuş değil iselerde yene küçümsenecek vaziyette değildir. Bunlar, demirperde gerisinde olduğu gibi karşımıza düşman olarak çıkmazlar. Ama kendilerini kaybetmiş olmakta bir felâkettir.

Baştan beri izah etmeye çalıştığım gibi Kafkasyanın kurtarılması, Kafkas Milli Birliğine bağlıdır. Şu halde Esir olan Kafkasyalı, tekrar hürriyete kavuşmak istiyorsa yapacağı ilk iş milli birliği geliştirmektir.

Kafkas milli birliği nasıl gelişir? suali düşündürücü olmakla beraber yinede çaresini bulmak mümkündür. Bir kısmımızı şaşkınlığa sevkeden amil iki köklüdür. Birincisi, maneviyât kıtlığı, ikincisi geçim darlığıdır. Bütün dünya gibi bunlarda maddileşme yolunda bulunmalarına sebep budur. Soysuzluk ve şefalettir...

Milli ruhlarını kaybetmiş olan bu şaşkınlar, mahlukât gibi bunların esaret boyunduruğunda olduklarını dahi unutmuşlar, inim inim inleyen kardeşlerinin acılarını paylaşmaz olmuşlardır. Her şeye rağmen bu zavallı kardeşlerimizi tekrar kazanmak elimizdedir. Bu da onlara şefkatle kucak açıp aydınlatmakla olur. Yeter ki gerek karak'erimiz ve gerekse dilimiz, onların anlıyabilmesi için hesaplı olsun. Bu maksata cahil olup tahsil etmek, tahsileri olup cahil kalanlarımızı aydınlatmak, fakir olup zenginleşmek, zengin olup fakir olanlarımızı himaye et, mek, hür oup esir düşenlerimizin imdadına koşmak esir olup hürriycte kavuşmak isteyen hemşerilerimizin örnek bir yol utmaları pek lüzumludur.

Kafkas dağlarında Komünist zihniyetine karşı vatan uğrunda çalışan ABREK'ler, yurtlarının hürriyeti için can ve kan veren kahramanlar numunesidir.

Bir Kafkas muharibi

KÜLTÜR VE BİR YARDIM MÜESSESESİ OLAN KAFKAS KÜLTÜR DERNEĞİNE ÜYE OLUNUZ

General Musa Kundukhov'un Hatıraları

— 17 —

Tercüme eden: Murat YAĞAN

GENERAL SULTAN AZAMET GİREY - BU ÇOK DAHA İNSANCA OLURDU - BÜTÜN SÖYLENENLER KALSIN.

Prens Hatukjuko bizimle beraber, Dağlılar tarafından pek sevilen general Sultan Azamet Gireyin o urduğu Dahtamış köyüne kadar geldi. Görüşmemiz esnasında gl. in ağzından duyduklarımı burada kaydetmek faydadan hali değildir.

Yüksek iktidarın nezdinde olduğum zamanlar, naip gl. ve Han olduğumu hissediyorum. Burada evimde olduğum zamanlar vehme kapılıyorum, kendi kendime kim olduğumu soruyorum. Bu rezil polis komiserleri ve köy şefleri bütün Nogaylara olduğu gibi benim de yüzüme karşı köpek gibi bağırıyorlar. Bütün şikâyetlerime karşı iktidar aldırış etmiyor. Doğrusu bu edepsizlerin baskısından uzak yaşayabilen Şimali Kafkasyalıların en mütevazii olmayı özlüyorum. Eğer hükümet büyük iktidarın icap e tirdiği vazifesine ve kuvvetine güvenerek, Kafkasyaya ayak bastığında kendisine yakışmayan kaçamaklara müracaat edeceğine, beyanatında ve ilânatında vaadettiği gibi her kesin iyiliği için medeniyet elemanlarını bu münbit toprakta yaymak yolunu tutsa idi ne kadar daha insanca ve semereli olurdu. Hiç şüphesiz. Allahın inayetiyle, hükümet az zamanda zeki ve mert Kafkas halkının hissiyatını Rusyanın lehine geliştirmiş ve kuvvetlendirmiş olurdu. En mükemmel garantisi de onların minnettarlık hisleri ve ilerlemiş hayatları olurdu. Ayni zamanda âsil ve âlicenabane olan bu ne iceyi elde etmek için şimdiye kadar hükümetin Kafkasyaya, bir asırdan fazla zamandan beri yaptığı ve neticesi fenalık tohumları ekmek, ovaları, vadileri kana boyamaktan başka bir şey olmıyan maddi, manevi sarfiyatın binde biri çok bile gelirdi ve bu yanlış neticelerde kendini haklı çıkarmak için, esasında bütün fen ve san'atı halkın refahı için lüzumlu gören islâm dinine, medeniyet düşmanı damgasını vurmakla iftira ediyor. Bütün Halifeler ve islâm serdarları fen ve san'atı himaye etmiş ve bunların terakkıleri için milleti teşci etmiş değillermidir? ve milleti tam bir adale le idare etmemişler midir?

Bu halde, mesele taassupta değil, fakat hadiseleri tahlil ederek idare etmesini bilmektedir.

Tatarlardan kurtulunca, Rusyanın eline mücavir müslüman halkı birleş irilerek ülkelerini geni letmek için güzel bir fırsat geçmişti. Halen on iki milyondan fazla müslüman tabaası var. Şüphesiz bunların içinde bir çok muteassıp, Kur'anı ve şeriatı keyflerine göre tefsir ve tatbik etmek is eyenler vardır. Fakat bundan bütün islâm dini mes'ul tutulabilir mi? Bu kusuru daha ziyade, onların dininin usul ve kaidelerine vakıf memur kadroları ter ip ederek idarelerini tanzim etmeği düşünmeyen Rus hükümetinde aramak icap etmez mi?

Hükümetin bu hususta diyeceklerini bilmem, fakat ben isbata lüzum görmeden hakikatı söyliyebilirim. Hükümet Kafkas halkının kültürü için hiç bir şey yapmamış ır. Bnun yalnız Kafkas müslümanlarına değil Gürcülere, Ermenilere de, her türlü milli varlıklarını unutturarak, Don Kazakları gibi Rus kölesi haline getirmek için mahsus yapıyordu. Gayesine varmak için, bilhassa mağrur aristokrasiyi maddeten, manen ve hatta ahlâkan düşürmeğe çalışıyordu. Evvelâ Gürcülere ve Ermenilere lüks balo, pahalı elbise giymek, ziyafetler ter iplemek, kart oyunları gibi hastalıkları aşılayarak içtimai çöküntüyü intaç etmeğe çalıştı. Çok geçmeden Gürcü prenslerinden çoğu bir lokma ekmeğe muhtaç, gırtlağa kadar borçlu hale girdiler, ve selâmeti çarın hizmetine girmekte buldular.

Ermeniler, aksine olarak bu gürültüye pabuç bırakmadılar. Kendilerini bekliyen akibeti çok iyi kestirerek vaziyetten kendi lehlerine istifadeyi bildiler.

Müslüman aristokrasisi ise tazyik ve keyfi idare ile imha edildi. Bu, gelecek nesle hazin bir ibret dersi olarak kalacaktır.

Şimdi, nazarlarımızı gelecek nesle çevirelim, şu hakikatı açıkça müşahede ederizki: asırlardan beri müslümanlarla harbeden ve neticede onlara karşı muzaffer olan Rusya, bununla ehemmiyetine bir şey ilâve etmiş değildir. Bunu şimdiye kadar ancak silah zoru ile idame ettirebilmiştir. Sayısız müslüman teb'asının hiç bir şekilde hissiyatını kazanmadan hudutlarını genişletmekte devam ediyor. Bununla beraber esaslı olaylara istinaden denilebilirki, bir esrar perdesi altında büyüyor, bu büyümenin lehine mi yoksa aleyhinemi olduğunu kimse kestiremez.

Her halde Hükümet istikbali dikkatle göz önüne alırsa, müslümanlara karşı şiddet sistemini değiştirmesi ve halkın iyiliği ve itimadına dayanan bir sistem takibetmesi icabeder. Bu şekilde dünya çapında bir Devlet, Asya ile Avrupa arasında kat'i bir hâkim olabilir.

Aksi takdirde feci neticelerle karşılaşacak ve boşuna pişman olacaktır. Çıkarılacak netice açıktır: Rusyanın göstereceği ferasete bağlı, mesuliyet kendisine ai .

Sadece şunu ilâve edeceğim ki, Rusya müslüman halkla olan münasebetini kuvvetine değilde, kendisinden daha akıllıca hareket etmesini bilen diğer bazı devletler gibi iyi ve mülâyim metodlara istinad ettirirse daha fazla iyi imkânlar ve neticeler elde eder. Bunda menfaa i olabilecek bir çok büyük devletler müslümanların sempatisini kazanmak suretile Rusyayı pek güzel vurabilir ve bu iş Rusların dar kafalı görüşleri nisbetinde kolaylaşır.

İngilizlerin ve Fransızların idarelerinde bir çok müslüman var, bundan büyük avantajlar sağlıyorlar, fakat hiç birisi müslümanların katolik veya protistan olmadıkları için cehennemde azap çekeceklerinden endişe etmiyor. Bil'akis Rus hükümeti müslümanları ortodokslaştırmak için elinden gelen vasitalarla sıkıştırıyor (güya kendi selametleri için). Şuna eminimki vicdanı olan her Rus, bu usullerin iyi niyete ve adalete aykırı olduğunu, her kesin tuttuğu dini yolda vicdanının Allaha karşı mes'ul olduğunu, hükümetin teb'asının dünya işlerinde memleke e faydalı olmasından başka bir şey düşünmemesi lâzım geldiğini, asırlardan beri olagelen âdet ve itikadlara hürmet etmek icap ettiğini, insanlığın inkişafı için lâzım gelen vasıtaları kendilerine bahşetmenin ve Ruslarla ayni haklara malik kılmanın lüzumunu, kanunlara göre hareket ederek gelişi güzel ve bilhassa bir kişinin kabahati için bir kütleyi cezalandırmanın yolsuzluğunu, idrak eder.

Bu şekilde insanca hareket edildiği takdirde halkın devlete karşı vaziyeti şüphesiz değişecek: — (Allahım, gelecek neslin hali ne olacak? Bizi bu ezici mukadderattan sen kurtar) şeklindeki eninleri sona erecek ve hayatın imkânlarından daha fazla istifade ederek umumi refaha kavuşulacaktır. Devlet onlara karşı ne kadar dürüst ve dikkatli olursa müslüman âleminde durumu o derece sağlamlaşacaktır, başka türlü iş yürümez.

Şurası inkâr edilemezki, kuvvet karşısında inkiyad ederek boyun eğmiş her millet, başındaki iktidarın her hareketini tartar ve bu hareketlerinden istikbalini tahmin eder. Her millet kendi toprağı üstünde hür ve serbest, yalnız kendi milli varlığı içinde yaşamayı arzular. Fakat hadiseler aksi tecelli ederse iki şerden ehvenini tercih edeceği muhakkaktır. İşte bunun içindirki Rusyanın ve Müslüman teb'asının menfaati ileri sürdüğüm sistemi gerektirmektedir. Aksi takdirde bu müslüma halk günün birinde, ilk fırsatta Rusyanın bir düşmanına sığınarak ve ondan tarafa geçerek bu feci istibdattan kurtulmanın yegâne yolunu bulmuş olacaklardır.

S O N

GENERAL MUSA KUNDUKHOV'UN HATIRATINA EK

Musa Kundukhov'un hatıra ını kapamadan evvel, kendisinin Kafkas orduları Kurmay başkanı ve mektep sıralarından beri yakın dostu A.P. Kartzef'e yazdığı mektubun metnini neşretmeyi faydalı gördük. Bu hadise kendisine sempati ve itimadını kazandırmıştı, gl. Kuundukhov tarafından önceden yazılmış ve hükümetin hatalı usulleri neticesi Şimali Kafkasyalıların vaziyetini bildiren bir rapor eklemişti ki onuda aynen alıyoruz.

(Devamı var)

Haide - Ayşenin Romanı

EMİLE HENRİOT
Acedémie Francaise'den

İstanbulda esir pazarından alınmış bir ÇERKES kızı kendisine yapılan fenalıklara karşı Fransız sosyetesine bir fazilet dersi vermişti.

★ ★

Ferriol, hayatı garip tesadüflerle dolu maceraperest bir asılzadeydi. Çok genç yaşında Kandiye (Giritte) muhasarasına da iş irak etmişti. Ferriol âmirlerinden biri ile şiddetli bir münakaşadan sonra kendi isteğile gurbete gitmiş, bir müddet Polonyada yaşamış, Macaristanda dostlar edinmişti. On dördüncü Louis, İmparatora karşı isyan eden Macarları Türklerle birlik olarak himâye e meyi siyasetine uygun bulduğu zaman, bu dostluklardan faydalanmıştı. Cesur bir asker, başarılı bir diplomat olan Ferriol, nihayet Padişahın nezdine elçi olarak gönderilmek suretiyle ettiği hizmetlerin mükâfatını gördü.

1698 tarihinde bir gün, Ferriol, İs'anbulda Tophanedeki esir pazarında dolaşırken, birdenbire dört, beş yaşında küçük bir kız dikkatini çekti. Elçi, çok şirin bulduğu bu mini mini esirin karşısında duraklıyordu. Kızcağızın adı (HAİDE) idi. Rivayete göre Çerkes beylerinden bir aileye mensuptu. Anası babası ölmüştü. Türkler, onu Kafkasyada yakılan bir sarayın enkazı arasında bulmuşlar, İstanbula getirmişlerdi.

Ferriol, bin beş yüz altın (mübalağa olacak) verip kızı satın aldı. Mezuniyetle Fransaya döndüğü bir sırada onu da beraber gö ürdü. Lyon'a varınca vaftiz ettirdi. Parise getirdi. Kıralın emirlerini aldıktan sonra tekrar vazifesi başına döneceği zaman, kızı, kendi kardeşinin karısı Madam de Ferriol'a emanet et i. Böylece küçük HAİDE, tahsil ve terbiyesiyle meşgul olan bu kadının elinde bir Fransız kızından farksız yetişmeye başladı.

Adını da değiştirip AYŞE yapmışlardı. Asilzade oluşu, felâketler geçirmiş (Rus istila ve zulmu dolayısıyle) bulunması, tahsili ve terbiyesi, fazla olarak a güzelliği, Ayşeye çabucak şöhret kazandırdı. Ferriol ailesi ona kendi kızlarıymış gibi muamele ediyor, oğulları Ayşeyi kızkardeş gibi seviyordu.

Ayşenin yaşadığı muhit odukça garip bir muhi ti. Madam de Ferriol, meşhur Madam de Tencin'in ve ayni adı taşıyan kardinâlin kızkardeşiydi. Her üçü de entrika çevirmekte usta insanlardı. Ahlâk bakımından da hayli geniş mezhepliydiler.

Ayşe cemiyet hayatına karıştığı zaman bu keffiyet kendini gösterdi. Kıral naibi Ayşeyi görmüş, beğenmişti. Onu elde e mek istedi. Madam de Ferriol, ayağına gelen bu nimetin değerini genç kıza anlatmaya çalıştı, fakat temiz ve saf bir kız olan Ayşe gücendi, takibe uğramak, yahut hiç değilse yüz kızartıcı nasihatler dinlemek ihtimalini or'adan kaldırmak için, Orléans civarında oturan ahbaplarının yanına gitti. bir müddet orada kaldı. İffetini, Parise nazaran orada daha iyi koruyacağını düşünüyordu.

Zevk ve sefanın her şeye hâkim bulunduğu, hafifmeşrepliğin ahlâk fesadının umumileştiği o devirde, Ayşe, Fransız cemiyetine yaman bir ders vermiş, kalbinin ancak bir tek ihtiras aleviyle tutuşmak istidadında olduğunu göstermişti.

Pariste bu işler olurken, Baron de Ferriol de İstanbulda debdebe ve dârat içinde, fakat ayni zamanda hâdiselerle, şikâyetlere sebep olan uygunsuzluklarla dolu yarı elçiik, yarı sefahatten ibaret bir

hayat sürmekteydi. 1709 da bu halleri yüzünden geri çağrıldı.

Fransaya döndüğü zaman, beş yaşında bıraktığı küçük Çerkes kızını büyümüş, gelişmiş buldu. On sekizinci asırda, Paris muhitlerinde dolaşan rivayetlere bakılırsa, Ferriol, Ayşeyi görür görmez güzelliğine meftun olmuş, vaktiyle avuç dolusu paa döküp esir pazarından satın aldığı bu kız üzerinde bir takım haklar iddia etmişti. Bu altmışlık çapkının, Ayşeyi ayartıp ayartmadığı, onu esirlikten kurtardığı gibi kendi esareti altına da almaya muvaffak olup olmadığı, bir zamanlar, bir çok alimleri meşgul eden bir mevzu oldu. Ayşe hakkında en güzel etüdü yazmış olan Sainte Beuve, Ferriol'un, Ayşe için bir babadan başka bir şey olmadığını söyliyor. Buna mukabil, baronu. Ayşenin visaliyle bahtiyar olarak tasvir eden müellif de vardır.

Baron de Ferriol'un Ayşeye yazdığı bir mektup sonradan bulunmuş ve 1828 de neşredilmiştir. Bu mektupta şöyle bir cümle okunuyor «Sizi Müslümanların elinden satın alarak kurtardığım zaman, maksadım kendi başıma dert açmak, bedbaht olmak değildi. Tersine, kaderin, insanların hayatı üzerindeki kararından istifade ederek sizi dilediğim şekilde kullanmak, günün birinde kızım yahut metresim yapmak niyetindeydim. Ayni mukadder, sizin hem kızım hem metresim olmanızı emrediyor. Çünkü aşkla dostluğu ve ateşli arzularla baba şefkatin birbirinden ayırdetmeme imkân yoktur. Sükünetle kadere boyun eğiniz ve cenabı Hakkın birleştirmekten haz duyduğu anlaşılan şeyleri birbirinden ayırmayınız...»

Ferriol 75 yaşında öldü. O sıralarda Ayşe, Şövalye d'Aydie adında bir gençle tanışmıştı. Güzel, cesur, faziletli, hassas, münever, hulâsa her bakımdan müstesna bir genç olan d'Aydie, Ayşeyi sevdi. Ayşe, önce kaçınmış mukaveme. göstermiş, fakat nihayet, bu aşka mukabele etmekten kendini alamamış, bu sevda on yıl sürdü.

Ayşe ile Şövalye d'Aydie arasındaki bu aşk macerası, semere vermekte gecikmedi. Ayşe gizlice bir kız doğurdu. Onu bir manastırda büyüttüler, Annesi sık sık gidip çocuğunu görüyordu. Fakat bu genç annenin kim olduğunu manastırda hiç bilen yoktu.

On yıl gibi uzun bir zaman sürüp giden bu aşkın, evliliğe inkilabe memesi, sırf Ayşenin şövalye ile evlenmek istememesinden ileri gelmişti. Ayşenin hayatını inceleyen, mektuplarından hükümler çıkarmaya çalışan kimseler, onun aşkına verdiği red cevapları, vaktiyle Baron Ferriolle geçen macerasına atfediliyordu. Ayşe, «ağa» diye hitapet iği efendisi ve babası Baron Ferriol'le arasında geçen gayrimeşru münasebet en çok şiddetli bir vicdan azabı duyduğu içindir ki, sevdiği erkekle evlenmek istememiş, günahının kefaretini böylece ödemiştir diyorlar. Hakikatta ise onun şövalye d'Aydie ile evlenmemesi büsbütün başka bir sebeptendi. Sövalyenin bütün serveti, bir nezir mukabilinde, kilise den tahsis edilmiş olan gelirden ibaretti.. Evlendiği taktirde nezir şartını bozmuş olacağı için, bu gelir kesilecekti. Ayşe, dünyaya yegâne sevdiği iki insanın, âşıkı şövalye d'Aydie ile yavrusu Célénie'nin istikballerini mahvetmemek için, başka çare bulamıyor, kendi saadetini feda etmeye razı oluyordu.

Fransanın ahlâksızlık ve sefahat içinde yüzdüğü tefessüh etmiş bir devirde, İstanbulun esir pazarından sa ın alınan Ayşecik, Fransız cemiyetine, ömrü boyunca, işte böyle bir fazilet ve feragat dersi vermiştir.

Kırım Hanlarında Gireyler

NART

Çerkeslerde aile arasında süt emdirme adetlerine çok dikkat edilir ve (süt kardeşler) e ailenin veya kabilenin (çerkesler geniş ve kalabalık ailelere küçük bir kabile nazarilede bakarlar) öz evlât gibi muamele görür ve çocuk her hangi bir aileden süt emmiş ise o ailenin gayretkeşi olur.

Kırım hanlarından Halim Gireyin «GÜLBENİ HANAN» adındaki küçük tarih kitabını esas tutarak Cevdet Paşa «KIRIM VE KAFKAS TARİHÇESİ» adiyle 1307 (1891 miladi) de bir kitap neşretmiştir. Bu kitapta:

(Hanan ve selatini Kırım dahi evlâdını kabiili Çerökiseden birine besleme vererek mütadı kadimleri idi (1). Bunun keyfiye ini (İbretnumâyi devlet) nam tarihçede bu veçhile tahrir ederki Kırım Hanının evlâdı dünyaya geldiği kabâili Çerakisenin mâlumu oldukta vakti muayyende tahsis etikleri bir sahrada içtima ve ihtiyarları huzurunda meyanelerinde bir yatunu dayeliğe(ebeliğe) in'ihap ve ani istishap ile sipah (süvari) ve özden (bey demek) ve sairelerden bir kaç yüz suvari Kırıma küzar ederek üç gün Kırım Hanına mihmân (misafir) olurlar. Lâkin Hanın matbahından bir şey tenâvül etmeyip beraber götürmüş oldukları dakik (un demek) ve asel (bal) ve gumel ve boza ile hem kendilerini idare ve hemde Hana ve dairesi halkına ziyafet ederler. Badehu (dahan sonra) içlerinden birini elçi nasbile bana irsal ve bu cemiyet ile Kırıma gelmeleri Han hazretlerinin oğlunu besleme (evlâtlık) almak maksadına mebni olduğunu ve almadıkça iadeleri kabil olmıyacağını tebliğ edicik, teamüli kadime mebni zaruri ol çocuğu kendi anasından tefrik ve daye olmak (süt ana) üzere bilintihap gelmiş olan hatuna teslim ettiklerinde, Çerkesler memnunen kendi yurtlarına avdet ederler ve beslemeyi öz evlâtları üzerine tercih ederek, terbiyesinde asla tecvizi kusur etmezler Ve yedi yaşına baliğ oldukta rukub ve nuzuli ve kaçıp kovmağı ve fenni harp ve darbı talim ederler.

On beş yaşına buluğunda pederine teslimi zamanı gelmiş olarak, her ne zaman talep eyler ise hemen elbisei cedide ve eslihai 'âmme ile donatıp ve bir (at) müzeyyene (süslü) irkâp (bindirerek) ile süt babası alıp mukaddemâ ahzinde kaç yüz kişi beraber bulunmuş ise cümlesi yine münvâli sabık üzere Kırımda üç gün idarelerine ve Han dairesinin ziyafetine kifâyet edecek kadar mekülât ve meşrubât tedarik birle Kırıma güzar ve (Bahçe saray) a vusullarında (2) yine kazanlarını kaynadıp üç gün Han dairesine ziyafet ederek bu vechile Hana oğlunu teslim ettiklerinde Han tarafından dahi cümlesine bahşi kalenderi vecihle kifayet edecek kadar meşin ve sah tiyan ve tüfenk ve yay ve kılaptan ve çuha hed'yeleri meydani mukasemeye vazile beyinlerinde taksim olunduktan sonra yerlu yerine giderler, ve âdâti kabâil üzere isimleri yad olundukça âdâsı (düşmanları) heresan olmak (korkmak) mutalaasına mebni ekseriya evlâdi Cengiziyeye dahi yırtıcı havyan isimleri vazederlerdi (koyarlardı). (3)

Bundan anlaşılıyor ki Kırım Hanları çocuklarını terbiye ve binicilikle atıcılığı öğretmek için Şimali Kafkasa, Çerkeslerin yanına gönderirler buluğsinnine girince alırlardı. Bunlar Hanko adile Çerkesyada müteber bir aile ve soy olarak bulunurlardı. Hatta taht kavgaları yüzünden birçokları Çerkesyada yerleşmişler ve Çerkesleşmişlerdir.

Kırım Hanlarının adlarının sonuna GİREY adının eklenmesi mukaddema adet değil iken 841 (1438 miladi) tarihide Kırım Hanı olup otuz sene Hanlık (hükümdarlık) eden Hacı Girey Handan sonra örf ve adet olmuştur. (4). Cevdet paşa kitabında:

(Hanan ve selatin ve ayani Ta'arin (Tatar ileri gelenlerinin) kadim adetleri olduğu vechile etfali şirharlarını (şirhar arslan yiyen manasınadır) sinni şebâbete dek kabâilden birinin terbiyei irdaiyesine (süt emdirme) teslim ile perverşiyafte edegeldiklerinden (büyüttüklerinden), Hacı Gireyin pederi olup silsilei nesebi yedi mer'ebede (Cengiz Han) a reside olan (ulaşan) Giyaseddin Sultan dahi GİREY kabilesinin (ailesinin) aguşi (kucak) terbiyei ridaiyesinde (emdirme terbiyesi) neşvunuma bulmuş olduğu halde «GİREY» kabilesi müteberanından «Devlet geldi Sofu» nun hacı şeriften avdeti günü oğlu dünyaya gelmiş olduğundan ,mürebbisinin hac ve kabilesini tezekkür ve teberrük zımnında oğlunu «HACI GİREY» tesmiye e'miştir. Bade zeman (bir zaman sonra) Hacı Girey Kırım Hanı oldukta, Müşarunileyh

Devlet geldi Sofu henuz ber hayat olmağın (Hayatta olmakla), pederleri hakkında güzeran etmiş olan hukuki ridaiyesinden (emzirme hukuku) bahisle kendisine mevcibi iftihar ve fimabait (bundan sonra) vesilei teha tur ve tizkar olmak üzere bundan böyle kabilesi (ailesi ismi olan «GİREY» lafzının Salatini Cengiziye isimlerine ilâve ollunmasını niyaz ettikte, niyazı rehini hizi kabul olmakla andan sonra bu husus beyinlerinde dustüruamel (yapılması usulu) kalmıştır.)

Bu itibarla Kırım Hanlarının adlarının sonlarına takılan GİREY adı bir Çerkes ailesi olan Girey lerden bir hatıra olarak kalmış ır. Kırımlılarla Çerkeslerin bir sevgi ve yakınlık sembolu sayılarak muhafaza edilmiştir. Hacı Giray 871 (milâdi 1468) de vefat etmiş, yerine oğlu Mengli Girey geçmiş, Hanların sandalya kavgası ve mevki hırsı iç harpları yüzünden Mengli Girey Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmede baş vurarak himaye talebine kadar gitmiş ve o tarihten itibaren Kırım Osmanlı hükümeti himayesine geçmiştir.

(1) Kırım ve Kafkas tarihçesi. Cevdet Paşa. 1891. İstanbul S.6

(2) Bahçe Saray Kırım Hanlığının payıtahtıdır.

(3) Kırım ve Kafkas tarihçesi. Cevdet jaşa 1891 İstanbul S. 8

(4) Ayni eser S. 4

HADİSELER HABERLER

KONGRE

Kafkas Kültür Derneği 6 - XII - 1959 Pazar günü saat 15 'e mutat senlik kongresin yapacaktır.

★ Kafkas Kültür Derneğinin 28. Kasım. 1959 Cumartesi günü akşamı saat 20 den gece yarısına kadar Şehzadebaşında Yeni Saray salonundaki çayını ihmal etmeyiniz. Sürprizler, eğlenceler, milli oyunlar, danslar

EVLENME TÖRENİ

★ Kafkas Kül ür Derneği İdare heyetinin kıymeti arkadaşımız Orhan Deçen ile Yüksel Tan'ın 10.X.1959 Cumartesi günü akşamı Şehzadebaşı Yeni Saray Salonunda sabaha kadar devam eden evlenme töreni kalabalık ve güzide davetlilerle kutlanmıştır. Genç evlileri tebrik eder sadetler dileriz.

Yeni Kafkas

Profesör G. Dümezil

Paris Collage de France profesörlerinden sayın G. Dümezil'in Çorumdaki Çerkes dili tetkiklerini bitirerek Ankaraya döndüğü ve Ankara Dil - Tarih Fakültesinde «Bir Çerkes destanı : Aydemirkan'ın hayat ve ölümü» hakkında bir konferans vereceği ve tedkik konferansını İstanbuldada vereceği haber alınmıştır. Kahraman Aydemirkan hakkındaki tedkikatından dolayı kendilerini tebrik ve teşekkür ederiz.

Yeni Kafkas

Tevfik Esenç (Hunç)

Ubıh-Çerkes dili hakkında tedkik ve mütalaalarını bildirmek üzere Oslo (Norveç) Üniversitesi tarafından davet edilen ve 9. Ağustos. 1959 da Osloya giden aziz hemşerimz Manyaslı Tevfik Esenç (Hunç) İki ay kaldığı Oslodan dönmüştür.

VEFAT

★ Düzcedeki hemşerilerimizden manifaturacı sayın İrfan Kazukoğlu'nun refikası Nazlı hanımın geçirdiği bir kaza neticesi 19.X.1959 Pazartesi günü Düzcede vefat ettiğini teessürle öğrendik Kazukoğlu ailesine başsağlığı, Nazlıya'da Allahtan rahmet ve mağrifet dileriz.

Yeni Kafkas

DIŞ HABERLER

★ Amman (Ürdün) Çerkes hayır Cemiyeti 14 Ağustos 1959 da akde tiği senelik kongresinde 12 kişilik idare heyetini seçmiş ve yeni faaliyetine geçmiştir. Yeni İdare heyeti toplanarak aralarında 6 kişiye aktif iş verilmiştir. İsmail Canbek reis Zekeriya Karden reis muavini, Avukat İsa Tmaş genel sekreter Ömer Alim genel sekreter yardımcılığına, Ahmed Abdurrahman veznedarlığa, Nazım Kurşa veznedar muavinliğine intihap edilmişlerdir. Yeni Heyete başarılar dileriz.

Yeni Kafkas

YENİLİK BASIMEVİ
İSTANBUL

Fiatı: 150 kuruştur.